

587

R
3007

R VI 793

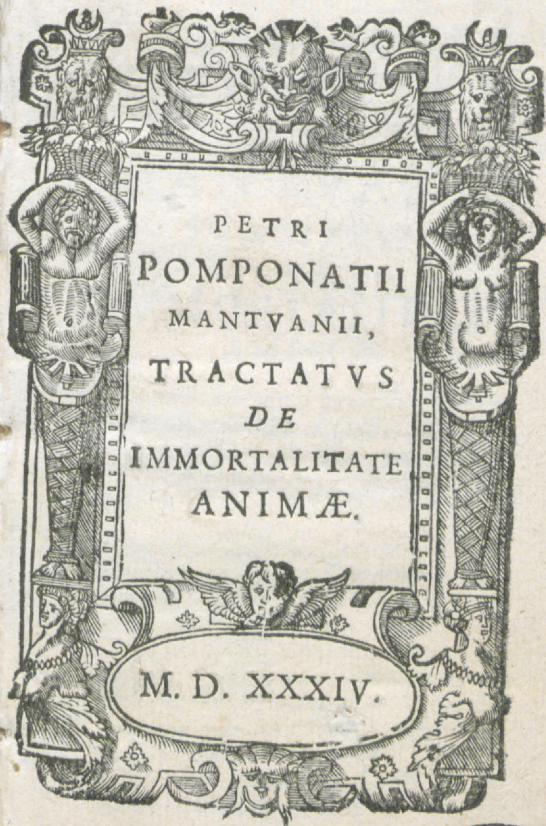
R C. 793.

2. fl. 16. A. 1727.

~~522~~

De la Lande
1670

Hic liber recens est cura C. J. Bardili. Tübingæ, 1791. Pa.

(Basil.)

BIBLIOTHE:
ACADEM:
DORPAT:

P. POMPONATII.
MANTVANII,
TRACTATVS
DE
IMMORTALITATE
ANIMÆ.

PROEMIUM CONTINENS
*intentionem, seu libri, materiam
& causam intentionis.*

RATER Hieronymus
Natalis Ragusæus ordi-
nis Prædicatorum, cum
aduersa laborarem va-
letudine, sicuti est vir
humanissimus nostriq;
amantissimus, ad nos
se frequentius recipiebat, cumque quo-
dam die, minus me vexari à morbo
conspiceret, vultu adeo demisso, sic or-
sus est: Charissime Præceptor superiori-

A ij

bus deus, cum primum de cœlo nobis exponeres, peruenisseque ad locum illum, in quo Aristoteles ingenitum & incorruptibile, conuerti pluribus argumentationibus, contendit ostendere, dixisti, Diui Thomæ Aquinatis positionem, de animorum immortalitate, quanquam veram, & in se firmissimam, nullo pacto ambigeres, Aristotelis tamen dictis minime consonare censebas; Ea propter, nisi tibi molestum esset, à te duo intelligere maxime desiderarem; primum scilicet, quid reuelationibus, & miraculis semotis, persistendôque purè ~~infra~~ limites naturales, hac in re sentis, alterum verò quamnam sententiam Aristotelis, in eadem materia fuisse censes? At ego cum omnium ibi astantium idem maximum desiderium conspicerem (etenim multi aderant) sic tunc ipse respondi, Dilectissime Fili, vosque cæteri, etsi non parum, petis, altissimum enim huius negotium est, cum omnes ferè illustres Philosophi in hoc laborarunt; quoniam tamen non nisi rem, quam possum, quid scilicet existimem, postules, facile etenim est hoc tibi aperire, imo libenti animo, tibi morem geram; cæterum verò, an ita se habeat res, vt existimo, petitiore consulens: Rem igitur Deo duce aggrediar.

In quo ostenditur hominem esse accipitis
naturæ, mediumque inter mortalia
& immortalia.

CAPVT I.

Initium autem considerationis nostræ hinc sumendum duxi, hominem scilicet non simplicis sed multiplicis, non certæ sed accipitis naturæ esse, mediumque inter mortalia & immortalia collocari; hoc autem videre apertum est, si eius essentielles operationes ex quibus essentia notificantur inspexerimus, eo etenim quod vegetatiuæ & sensitiuæ opera exercet, quæ vt 2. de anima, 2. de gener. anim. cap. 3. traditur, sine instrumento corporali caducòque exerceri non possunt, mortalitatem induit; eo autem quod intelligit & vult, quæ operationes vt per totum librum de anima & 1. de part. anim. cap. 1. & 2. gener. anim. cap. 3. habetur, sine instrumento corporali exercentur, & separabilitatem, immaterialitatem, & immortalitatem arguunt, inter immortalia communerandus est: ex quibus tota colligi potest conclusio, non simplicis scilicet naturæ esse, cum tres

animas vt ferè ita dixerim includat, vegetatiuam videlicet, sensitiuam, & intellectiuam, ancipitemque naturam sibi vendicare; cum neque simpliciter mortalis, neque simpliciter immortalis existat, verùm vtramque naturam amplectatur: Quapropter bene enunciauerunt, antiqui, cum ipsum inter æterna & temporalia statuerunt, ob eam causam quòd neque purè æternus, neque purè temporalis sit, cum de vtraque natura participet, ipsique in medio existenti data est potestas vtrum velit naturam induat; quo factum est vt tres modi hominum inueniantur, quidam namque inter Deos connumerati sunt licet perpauci; & hi sunt qui subiungatis vegetatiua & sensitua quasi toti rationales effecti sunt; quidam vero ex toto neglecto intellectu, solisque vegetatiua & sensitua incumbentes, quasi in bestias transmigrauerunt; & hoc fortassis voluit Apologus Pythagoræus cum dixit animas humanas in diuersas bestias transire; quidam verò puri homines nuncupati sunt, & hi sunt qui mediocriter secundùm virtutes morales vixerunt, non tamèn ex toto intellectui incubere, neque prorsus virtutibus corporeis vacuare, horum tamen modorum vnusquisque magnam habet latitudinem, sicuti videre apertum est, huic etiam consonat quod in psalmo dicitur, minuiisti eum paulò minus ab Angelis.

*In quo ponuntur modi, quibus dicta
multiplicitas humane nature
intelligi potest.*

CAPVT II.

Visa itaque multiplici ancipisque hominis natura, non ea quidem quæ ex compositione materiæ & formæ resultat, sed ea quæ ex parte ipsius formæ seu animæ; videandum restat cum immortale & mortale opposita sint, quæ de eodem affirmari nequeunt, merito quis ambiget quomodo fieri possit vt hæc simul de anima humana dicantur: etenim hoc videtur non leue: Quare vel vna & eadem natura statuetur, quæ simul mortalis & immortalis sit aut altera & altera; quòd si secundum detur, hoc tribus modis intelligi poterit; aut igitur secundùm numerum hominum erit numerus mortalium & immortalium, vt potè in Socrate erit vna immortalis & vna aut duæ mortales, & sic de cæteris, sic quòd vnusquisque propriam mortalem & immortalem habeat; Aut potius in omnibus hominibus vnatanquàm statuetur immortalis, secundùm vnumquemque autem ho-

minem mortales sunt distributæ & multiplicatæ, an magis è conuerſo immortalẽ multiplicatam, mortalem verò omnibus communem ponemus; ſi verò altera pars magis eligatur, videlicet quòd per vnã & eandẽ homo ſit mortalis & immortalis, cum fieri non poſſe videatur quòd oppoſita de eodem dicantur, ſimpliciter fieri nequit vt eadem ſit mortalis & immortalis, verũ vel ſimpliciter erit immortalis & ſecundũ quid mortalis, aut potius viceuerſa ſimpliciter mortalis & ſecundũ quid immortalis, an magis vtrũque ſecundũ quid amplexa eſt, ſcilicet ſecundũ quid mortalis, & ſecundũ quid immortalis: his etenim tribus modis ſatis contradicctio euitari poterit: Colligenti ergo ſex modis iſtud imaginari poterit, veluti diſcurrenti & colligenti apparet.

*In quo ponitur modus affirmans animum
immortalem eſſe vnum numero, mor-
talem vero eſſe multiplicatum, quem
modum Themiftius & Auerroes in-
ſequuti ſunt.*

CAPVT III.

EX iſtis igitur ſex modis enumeratis quatuor acceperunt iudices, duo verò euauerunt; nullus enim poſuit imma-

eriale multiplicari, materiale verò eſſe vnum numero, & hoc rationabiliter, quoniam inimaginabile eſt, vnã rem corpoream eſſe in tot diſtinctis loco & ſubiecto, & maxime ſi eſt corruptibilis: Similiter nullus poſuit, eandẽ rem æqualiter eſſe mortalem & immortalẽ, ſicuti nihil æqualiter poſteſt conſtitui ex duobus contrariis, ſed ſemper oportet vnum alteri prædominari, vt oſtenditur 1. de cælo tex. comm. 7. & 1. degener. 47. & 10. metaph. 23. Sigillatim igitur de illis quatuor reſiduis.

Auerroes itaque, & vt exiſtimo antecum Themiftius concordẽs poſuere, animam intellectiuã realiter diſtingui ab anima corruptibili, verũ ipſam eſſe vnã numero in omnibus hominibus, mortalem verò multiplicatam.

Primã autem dicti ratio eſt, quoniam cum viderunt Ariſtolelem ſimpliciter probare, intellectum poſſibilem eſſe immixtum & immaterialem, & per conſequens æternũ, omniaque eius verba ad hoc tendere, vt inſpicienti, libros de anima liquer, credideruntque rationem Ariſtotelis in ſe verã eſſe, affirmauerunt ſimpliciter intellectum eſſe immortalẽ; cum autem vltius viderunt, animã ſenſitiuã & vegetatiuã de neceſſitate in ſuis officiis organo corporeo indigere, vt ex locis ſuperius citatis apparet,

ale autem de necessitate corporeum & caducum est, concluderunt, talem animam simpliciter esse mortalem: verum, cum fieri nequeat ut eadem res simpliciter & absolute mortalis & immortalis sit, coacti sunt ponere immortalem à mortali realiter distingui, Themistius quoque in hanc sententiam trahere conatur Platonem, inducitque verba Platonis, in Timæo, quæ manifestè videntur hoc prætere: Quod vero vnicus sit intellectus in omnibus hominibus, siue possibilis ponatur, patere potest ex eo, quoniam apud Peripateticos est celebrata propositio, multiplicationem indiuiduorum in eadem specie non posse esse, nisi per materiam quantam, ut dicitur 7. & 12. metaph. & 2. de anima: Quo autem modo soluantur dubitationes contra hunc modum, apparet, eorum libros, & suorum sectatorum intuendo: hîc enim intendimus abbreviare, solumque referre quæ necessaria sunt.

In quo dicta opinio Auerrois impugnatur.

CAPVT IV.

Quamuis hæc opinio tempestate nostra sit multum celebrata, & fere ab omnibus pro constanti habeatur, eam esse

Aristotelis, mihi tamen videtur quod nedum in se sit falsissima, verum inintellegibilis, & monstruosa. & ab Aristotele prorsus aliena; imò existimo quod tanta fatuitas nunquam fuerit nedum credita, verum excogitata: Et primò quidem de eius falsitate nihil noui intendo adducere, sed tantum lectorem remittere ad ea quæ latinorum decus Dñus Thomas Aquinas, & in libro proprio contra unitatem intellectus, & in 1. part. summæ & 1. 2. contra Gentiles, & in questionibus disputatis de anima, & in multis aliis locis scribit; etenim tam luculenter, tam subtiliter aduersus hanc opinionem inuehitur, ut sententia mea nihil intactum, nullamque responsionem quam quis pro Auerroe adducere potest impugnata relinquit; totum enim impugnat, dissipat, & annihilat, nullumque Auerroistis refugium relictum est, nisi conuitia & maledicta in Diuinum & Sanctissimum virum: sed quoad secundum hæc pauca quæ mihi plenam fidem faciunt adduce restatui, videlicet hoc alienum esse ab Aristotele, verum hoc esse figmentum, & monstrum ab Auerroe confectum.

Primò quoniam talis anima intellectiua, vel habet aliquam operationem, omnino independentem à corpore tanquam à subiecto & obiecto, vel nullam; secundum dici non potest, cum sibi re-

pugnet & rationi, sibi quidem, quoniam comm. 12. lib. 1. de anima in fine hæc dicit, & non intendit per hoc id quod apparet ex hoc sermone superficie tenus, scilicet quod intelligere non sit nisi cum imaginatione, tunc enim intellectus materialis erit generabilis & corruptibilis sicut intelligit Alexander: Ex quibus liquet quod intellectus secundum Averroem habet aliquam operationem omnino independentem à corpore: Ratione etiam illud firmatur, quoniam intellectus non est forma constituta in esse per subiectum; Ergo non dependens à subiecto in esse; Ergo neque in operari, cum operatio sequatur esse: verum quod hoc Aristoteli non consonet eiusque sententiæ contrarietur satis patet, cum Aristoteles in fine citati textus 12. lib. 1. de anima dicat, intelligere aut esse phantasiam aut non esse sine phantasia: & quamvis ibi conditionaliter loquatur, tamen 3. de anima tex. 39. clarissime dicit, quod non est intelligere absque phantasmate, quod ex experimento comprobatur, nullo igitur modo intellectus humanus secundum Aristotelem habet operationem prorsus à corpore independentem, quod est oppositum concessi.

Ad hoc non video aliam responsionem nisi quod argumentum ostendit de intelligere humano, & quatenus per eam in-

tellectum homo dicitur intelligens: sic enim verificatur quod semper indiget phantasmate; in intellectu enim nova, & ante adeptionem illud manifestum est: in intellectu vero æterna, siue in ipsa adeptione illud etiam veritatem tenet, cum secundum ipsum intellectus possibilis disponatur ad susceptionem intellectus agentis tanquam formæ per habitus speculativos qui dependent in conservari à virtute sensitiva, ut ipse dicit 3. de anima comm. 39. verum si secundum se sumatur intellectus nequaquam à phantasmate dependet.

Quamvis autem istud satis ingeniose dicatur, nihil tamen videtur proficere, quoniam secundum communem definitionem animæ, anima est actus corporis physici organici, &c. Ergo anima intellectiva est actus corporis physici organici: cum itaque secundum esse intellectus sit actus corporis physici organici ergo & in omni suo opere dependebit ad organo, aut tanquam subiecto, aut tanquam obiecto: nunquam ergo totaliter absolvetur ab organo.

Hinc fortè dicitur quod ita est de anima, sicut & de cæteris intelligentiis: etenim Commentator ipse comm. 19. lib. 3. de anima ponit ipsam esse ultimam intelligentiarum; Cæteræ autem intelligentiæ dupliciter considerari possunt:

vno modo in se, & non vt actuant corpus
cœleste, & sic non sunt animæ habentque
operationes nullo modo à corpore de-
pendentes, sicut intelligere & desiderare,
alio autem modo considerari possunt, vt
actuant corpora cœlestia, & sic conuenit
eis esse animas, imò & data definitio de
anima eis conuenit, sic enim sunt actus
corporis physici organici, licet satis
æquiuocè illa definitio dicatur, vt ipse
met Commentator dicit commen. 5. lib. 3.
de anima; sunt enim corpora cœlestia
animalia, vt 8. de Physico auditu. 2. de
cœlo. & 12. metaph. ponit Aristoteles, li-
cet satis æquiuocè, sicut & ipse com-
mentator dicit libro de substantia or-
bis: Quare & anima intellectiua duobus
etiam modis considerari poterit: vno
enim modo vt est infima intelligentia-
rum, & non in ordine ad suam sphaeram
scilicet hominem, & sic nullo modo de-
pendet à corpore, neque in esse, neque in
operari, quare neque vt sic est actus cor-
poris physici organici: Alio autem modo
considerari potest in ordine ad suam
sphaeram, & sic est actus corporis physici
organici, quare non absoluitur à corpore
vt sic, neque in esse, neque in operari:
Quapropter vt est forma hominis sem-
per indiget phantasmate in operari, sed
non simpliciter vt supra; & secundum
istum modum solui potest vltima dubi-

ratio, scilicet quomodo de anima intel-
lectiua considerat naturalis, cum ta-
men 1. de part. cap. 1. dicat non spectare
ad naturalem de intellectiua, cum sit
mouens non mota, & reliqua quæ ibi di-
cuntur; soluitur (inquam) quoniam qua
anima est, naturalis est, imò secundum
hanc considerationem considerantur in-
telligentiæ à naturali, qua verò anima
humana est intellectus, metaphysici ne-
gocij est, sicut & cæteri intellectus supe-
riores.

Sed reuera hæc responsio multiplici-
ter videtur deficere; in primis quidem,
quoniam si idem iudicium esset de ani-
ma humana quod & de cæteris intelli-
gentiis, quando 2. metaph. Aristoteles
tractationem facit de intelligentiis, & de
humana anima pertractare debuisset,
quod tamen minimè fecit: præterea si
idem est iudicium de humano intellectu
quod & de intelligentiis, cur igitur Ari-
stoteles 2. phys. tex. 26. ponit terminum
considerationis naturalis animam huma-
nam, quoniam si intelligat Aristoteles
quantum ad quia est falsum est, etenim
quia est Dei & intelligentiarum natura-
lis demonstrat, & per ipsum Commen-
torem lib. 2. de anima comm. 2. & 12.
metaph. comm. 36. Diuinus hæc accipit
à naturali: Si verò loquatur quantum ad
quid est, satis patet secundum responsio-

nem datam non pertinere ad naturalem, cum, vt, sic sit mouens non motum, imò vt dicit responsio hoc voluit Aristoteles 1. de part. cap. citato: Amplius, ridiculum videtur dicere animam intellectiuam quæ est vna potentia numero duos habere modos intelligendi, scilicet & dependentem & independentem à corpore sic enim duo esse videtur habere; Et enim intelligentia etsi sit intellectus, & anima, & in suo intelligere non indiget corpore, in mouendo autem indiget corpore, verum localiter mouere & intelligere sunt operationes valde diuersæ, in anima autem ponuntur intellectiões quarum vna dependet à corpore, altera verò est simpliciter absoluta, quod non videtur consonum rationi, cum vnus operationis respectu vnus & eiusdem non videatur esse nisi vnus modus operandi: Præterea superfluum videtur & incredibile quòd vnum numero habeat infinitas ferè operationes respectu eiusdem obiecti simul, hoc autem sequitur secundum opinionem, quia ille intellectus intellectuone æterna intelligit Deum, & intellectuone noua tot habet intellectuones respectu Dei quot homines Deum intelligunt. Hoc autem videtur esse purum figmentum vt ex multis apparere potest, verum si intelligentia intelligat sine corpore, non moueat au-

tem localiter sine corpore, nullum sequitur, cum intelligere & localiter mouere sint operationes valde diuersorum generum, vnàque sit immanens & altera transiens, cum totum oppositum contingat de anima intellectiua, etenim ambæ & sunt intellectuones, & ambæ operationes immanentes.

Secundò ad principale, quia si secundum Aristotelem anima intellectiua & verè immaterialis vt fingit dictus Commentator, cum istud non sit per se notum, imò maxime dubium, oportet per aliquam euidentiam manifestari; modò ad inseparabilitatem concludendam sufficit secundum Aristotelem quòd sit vel virtus organica, vel si non organica saltem quòd sine obiecto corporali non possit exire in opus, dicit enim tex. 12. lib. 1. de anima, quòd siue intellectus sit phantasia, siue non sit sine phantasia non contingit ipsum separari, cum autem separabilitas in separabilitati opponatur, disiunctiuaque affirmatiua contradicat copulatiuæ affirmatiuæ factæ de partibus oppositis, si igitur ad inseparabilitatem sufficit alternatiuè vel esse in organo tanquam in subiecto vel ab ipso dependere tanquam ab obiecto, igitur ad separabilitatem coniunctim requiritur, neque dependere ab organo tanquam à subiecto, neque tanquam ab obiecto, saltem in

aliqua sui operatione, cum autem istud sit de quo est quæstio, quomodo certificabit Auerroes animam esse immortalem, præcipue cum dicat Aristoteles quod necesse est intelligentem phantasmata speculari, & quilibet homo hoc exprimitur in seipso.

Hinc fortassis dicitur quod illa ratio, de anima simpliciter probat animam esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales: Ex quo postea euidenter concluditur quod habet operationem omnino independentem, cum operatio sequatur esse.

Sed hoc non videtur valere, quia illa ratio Aristotelis supponit quod intellectus moueatur à corpore, cum dicat intelligere esse sicut sentire, & intellectum possibilem esse virtutem passiuam, inferiusque declarat quod suum motuum est phantasma, sed quod indiget phantasmate est inseparabile à materia per dicta: igitur illa ratio magis probat ipsum esse materialem quam immaterialem.

Sed adhuc fortè dicitur quod ex eo quod intellectus non indiget organo tanquam subiecto, ideo est simpliciter immaterialis, quam rationem facit immediatè Aristoteles post dictam. Verùm istud non videtur proficere, quia vel sola illa conditio sufficit, vel requiritur alia, scilicet quod non moueatur à corporeo,

si ambæ stat argumentum prius; si illa sola destruitur iudicium Aristotelis, cum ponat ambas esse requisitas.

Sed fortassis adhuc dicitur quod reuera vna sola requisita est, non indigere enim corpore tanquam subiecto, absolute infert esse potentiam immaterialem & è conuerso, quia tamen cum hoc quod immaterialis est & habeat aliquam operationem omnino independentem, etenim si immaterialis est aliquam habet independentem & è contra, quoniam tamen quod ultra independentem ab obiecto, habeat & dependentem, ne fortasse aliquis existimaret ex eo quod habet aliquam dependentem, omnem habeat dependentem: Ideo illud apposuit Aristoteles scilicet quod si intelligere non esset sine phantasia, sic quod in omni operatione phantasia indigeret, indubitanter intellectus esset inseparabilis.

Sed istud non videtur posse stare: Primo quoniam Aristoteles superius apposuisse illam conditionem, cum altera sit sufficiens ad inferendam conclusionem, quod nefas est tanto ascribere Philosopho: Secundò quia ex eo quod intellectus in omni suo opere indiget phantasmate infertur quod ipse sit inseparabilis, hoc non potest esse nisi quia est organicus secundum positionem, dico autem organicus subiectiue, secundum enim data

conuertuntur organicum subiectiue & virtus materialis cognoscitiua, quare & non organicū subiectiue & immateriale; dicere ergo indigere semper corpore tanquam subiecto, etsi nihil nouum diceretur cum dixit si intelligere non est sine phantasia, nam esse phantasiam & nunquam esse sine phantasia simpliciter conuertuntur, & vnum declarat alterum; esset ergo simile ac si quis diceret si Socrates non est homo, vel non est animal rationale, non est disciplinabilis, qui sermo quantum sit ridiculus & alienus à maiestate Aristotelis iudicio aliorum relinquo: Amplius quando aliquid habet duas causas veritatis vna ablata & altera remanente non minùs illud remanet vt ex se notum est, cum ad veritatem disiunctiuæ sufficit vnam partem esse veram, sed intellectum inseparabilem esse à materia verificatur, quoniam est phantasia, vel non est sine phantasia, vt patet r. de anima, remoto igitur quòd sit phantasia, non minùs verificaretur ipsum esse materialem dummodo non esset sine phantasia, sed secundum positionem istud est falsum, quia impossibile est secundum eam intellectum esse inseparabilem & non esse phantasiam, cum apud eam illa conuertantur: ergo positio ponens organicum subiectiue & materiale conuerti, & pariter opposita eorum scilicet non

organicum subiectiue & immateriale conuerti, falsa est: Adhuc quodcumque alicui rei duo modi sub disiunctione assignantur, res illa indifferenter potest ab altero illorum separari, aut saltem ab vno illorum ipsa remanente, exempli gratia illiberalitas dupliciter contingit, aut per auaritiam, aut per prodigalitatem, ideo & reperitur illiberalis auarus sine prodigalitate, & illiberalis prodigus sine auaritia, si enim separari non possent, non essent vtique duo modi illiberalitatis, sed aut inuicem coinciderent, aut ambo copulatiue & non disiunctiue necessario concurrerent ad illiberalitatem, etenim si nullus illiberalis esset nisi simul prodigus & auarus esset, non recte diceretur ad illiberalitatem requiri prodigalitatem vel auaritiam, sed prodigalitatem & auaritiam coniunctas constituere illiberalitatem, si igitur ad inseparabilitatem sufficit ipsam esse phantasiam, vel non sine phantasia: vel igitur stat ipsam esse inseparabilem sine altera earum conditionum indifferenter, vel saltem determinatè: si primum, ergo stabit quòd intellectus non sit sine phantasmate, & tamen non sit phantasia, & per consequens quòd semper indigeat corpore tanquam obiecto, & non tanquam subiecto, quod est contra concessa ab aduersario, si vero detur secundum, videlicet quod

determinatè & non indifferenter, cum fieri nequit vt aliquo indigeat corpore tanquam subiecto & non tanquam obiecto. Ergo stabit quòd indigebit tanquam obiecto, & non tanquam subiecto: Ergo idem quod prius: Amplius secundum positionem, intellectus habet aliquam operationem omnimodè independentem à corpore, cum istud dubium sit, debet per aliquod signum certificari: & non est aliud fingere per quod certificari possit, nisi quòd ipse immaterialis est: verum cum & istud non sit minds dubium quàm primum, demonstratione eger: Queritur igitur de medio illo, an est quòd simul neque dependet à corpore tanquam subiecto & obiecto, vel quia solum non dependet à corpore tanquam subiecto: primum dici non potest, tum quia sic esset petitio principij, cum intendentes probare intellectum in aliquo sui opere non dependere à corpore: assumimus quod ipse immaterialis est, & probantes ipsum esse immaterialem, accipimus quòd in aliquo opere non dependet à corpore: tum etiam quia nulum est tale medium in quo non sumatur intellectum non dependere à corpore vt ab obiecto: prima enim demonstratio 3. de anima probat intellectum esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales, modo cum tale recipere consistit

pati vt ibidem dicit Aristoteles; Ergo mouebitur à re corporali, & sic indigebit tanquam obiecto: secunda demonstratio est quòd species intelligibilis non recipitur in organo, sed in ipso intellectu: Ergo idem quod prius cum recipere sit pati. Oportet igitur dicere alterum membrum videlicet medium esse quia non indiget corpore tanquam subiecto, licet tanquam obiecto: Quòd si sic est, vnde igitur est quòd Aristoteles attentum faciens auditorem in proemio de anima dixit necessarium esse præintelligere de suis operationibus, subditque si intelligere est sine phantasia vel non sine phantasia non contingit ipsam separari: Quare ad concludendam separabilitatem in separabilitati oppositam, oportet coniunctim sumere neque esse phantasia, & in aliquo sui opere non dependere à phantasia, & per consequens non dependere à corpore tanquam subiecto, neque tanquam obiecto saltem in aliquo sui opere, quod est oppositum concessi: hoc iterum sic firmatur, per aduersarium, indigere corpore tanquam subiecto & esse virtutem materialem conuertuntur, sua etiam opposita conuertuntur videlicet non indigere corpore vt subiecto & esse virtutem immaterialem, nam i. post. si affirmatio est causa affirmationis, negatio negationis: Quid igitur Aristoteles

ad mater'alitatem concludendam appo-
suit, præter phantasiam, non esse sine
phantasia, peccat enim per fallaciam non
causa vt causa, quandoquidem præcisa
causa materialitatis est non indigere
corpore vt subiecto: Quod & euidentissi-
mè sic iterum firmatur, quoniam ad im-
materialitatem præter non indigentiam
corporis vt subiecti, aut necesse est ultra
hoc non indigere in aliquo sui opere de-
terminato corpore tanquam obiecto, aut
illud non necesse est: secundum dari non
potest per concessa quoniam non indi-
gere corpore tanquam subiecto, & in ali-
quo determinato opere non indigere tan-
quam obiecto conuertuntur: quare pos-
ito vno ponitur reliquum, restat igitur vt
immaterialitas copulatiuè vtrumque exi-
gat: Quare cum materialitas immateria-
litati contrarietur, ad ipsam materialita-
tem sufficit indigere corpore tanquam
subiecto, vel corpore tanquam obiecto:
vel igitur separabilia sunt ista, & sic non
conuertentur, quod est contra concessa,
vel inseparabilia erunt, & sic sub disun-
ctione non erant assignanda, quod tamen
facit Aristoteles: vltima autem sequela
patet, quia quod disunctiuè enunciat
alternatiuè verificatur & non copulatiuè,
nam 10. metaph. tex. 17. Et Commenta-
tor 3. de cælo comm. 36. & Boëtius lib. de
syllogismo hypothetico, dicunt interro-

gationem

gationem & disunctiuam vanam & ri-
diculam esse in quam omnes partes veri-
ficantur: & ultra tunc copulatiuæ affirma-
tiuæ contradiceret copulatiua facta de
partibus oppositis, & non disunctiua
quod appetissimè falsum est: quapropter,
ni fallor Commentator, D. Thomas, &
quicumque sentit Aristotelem censere
humanum intellectum verè esse immor-
talem, longè à vero distat: Præterea mi-
rum est quod Aristoteles posuerit intel-
lectum aliquando intelligere sine phan-
tasmate, & tamen in omnibus locis dicat
quod non est intelligere sine phantasma-
te, non enim debuisset tam absolutè pro-
ferre.

Tertio ad principale, quoniam secun-
dum Commentatorem oportet ponere
felicitatem humanam in copulatione in-
tellectus agentis cum possibili, sicut ipse
lib. 3. de anima comm. 36. manifestè osten-
dit: Sed quàm vanum sit hoc & Aristoteli
dissonum non difficile est videre: vanum
quidem quia in quantum tradunt historiæ
nullus vsque ad hæc tempora inuentus:
Et sic finis hominis irritus est, cum à nul-
lo attingatur, imò à nullo attingi potest,
cum media ordinata ad illum finem ha-
beri non possint: impossibile est enim ali-
quem hominem scire omnia, vt dicit Pla-
to lib. 10. de Republica, neque etiam spe-
culabilia, imò nulla scientia perfecte ha-

bita est vsque ad præsentem diem, vt experimento patet; Quod etiam fit contra Aristotelem manifestum est, quoniam lib. Ethic. vbi determinat de vltimo fine hominis in eo quod homo ponit ipsum in habitu sapientiali: neque quis dicere potest librum illum non fuisse perfectum. cum manifeste in fine libri illius, & epilogat, & se ad librum politicorum continuat: Quare vehementer non possum non mirari, cum ascribat Aristoteli hanc unitatem intellectus, quandoquidem in nullo loco hoc ab eo ponatur: verum 2. phys. tex. 16. vbi de anima humana mentionem facit dicit eas esse multiplicatas, dicit enim sic vsquequo, cuius enim causa vnumquodque, & circa hæc quæ sunt separatae species in materia, homo enim hominem generat ex materia, & sol, vnde manifestum est quod non vnâ solum sed multas posuit Aliud etiam est de illa copulatione, cum neque alius reperiatur talis, neque Aristoteles aliquid dixerit: Quare mihi videtur cum hoc quod est figmentum in se, sit etiam contra Aristotelem.

In quo ponitur alter modus afferens intellectum realiter distinguere à sensitivo, verum numeratum ad numerationem sensitiui.

CAPVT V.

A Biecta igitur priori opinione tantum intelligibili, est alter modus de enumeratis, conueniens cum primo, quantum ad illud quod intellectuum realiter distinguitur à sensitivo, quandoquidem contradictoria verè de eodem dici non possunt, verum in altero ab illo distat. Nam secundum numerum sensitiuorum ponit numerum intellectiuorum, Socrates enim distinguitur à Platone vt hic homo ab illo homine, non est autem hic homo nisi per intellectum, vt etiam ipse Auerroes fateatur 3. de anima comm. 1. Quare alter est intellectus Socratis ab intellectu Platonis: Etenim si vnus amborum esset intellectus, amborum esset idem esse & operari, sed quid stultius excogitari potest? verum & hic conformes inter se ipsos diuersificati sunt: Quidam enim ipsorum posuerunt animam magis se habere ad hominem vt

motor ad motum, quàm vt forma ad materiam. Et hæc videtur fuisse mens Platonis in primo Alcibiadis dicentis hominem esse animam vtentem corpore, cui videntur consonare verba Aristotelis 9. Ethic. dicentis hominem esse intellectum: Alij autem oppositum asseruere, dicentes animam se habere ad hominem vt forma ad materiam, & non solum vt motor ad motum, veriùsque dicendum hominem esse compositum ex anima & corpore, quàm ipsum esse animam vtentem corpore: Cætera autem quæ ab eis adducuntur nostro proposito non sunt necessaria.

In quo predicta opinio impugnatur.

CAPVT VI.

Hæc autem modus secundum vtrumque membrorum à Diuo Thoma in prima parte summæ, & in multis alijs locis impugnatur, & mea sententia abundè & manifestè: Si enim homo non componeretur ex anima intellectuina & corpore, velut ex materia & forma, sed ex motore & moto, tunc anima & corpus non maiorem haberent vnitatem quàm boues

& plaustrum, multaque alia incommoda sequuntur quæ ab eo adducuntur: Ponere autem pluralitatem formarum substantialium in eodem composito, vt asserit secundum membrum, hoc ab Aristotele, & à multis Peripateticis videtur alienum: verum duo adducam per quæ omnes superiores modi mihi videntur & à veritate, & ab Aristotele remoti.

Primò quidem hoc videtur experimento contradicere: ego enim qui hæc scribo multis cruciatibus corporis angustior, quod opus est sensitiuæ: idemque ego qui crucior discuro per causas medicinales vt refellam hos cruciatus, quod nisi per intellectum fieri non potest: si igitur altera esset essentia qua sentio, & qua intelligo, quo igitur modo fieri posset vt idem qui sentio sim ille qui intelligo: sic etenim dicere possemus quòd duo homines simul coniuncti sic mutuas habent cogitationes, quod ridiculum est: Quòd autem huiusmodi opinio sit ab Aristotele remota non difficile est videre: etenim 2. de anima ponit vegetatiuum in sensitiuo veluti trigonum in tetragono, sed manifestum est trigonum in tetragono non esse tanquam rem realiter ab eo distinctam, scilicet quod est trigonum in potentia est actu tetragonum: Quare cum per Aristotelem eodem modo in mortalibus se habeat sensitiuum ad intellectu-

ctium, sensitium non erit res distincta ab intellectu: Quapropter mihi videtur quodd & primus modus Auerrois, & isti duo à vero & ab Aristotele dissonent.

CAPVT VII.

In quo ponitur modus affirmans mortale & immortale esse idem re in homine: verum etiam illam simpliciter esse immortalem, secundum quid verò mortalem.

Cum itaque vniuersaliter reiectus sit modus, qui intellectuum & sensitium in homine distingui realiter existimat, reliquum est vt intellectuum & sensitium in homine sint idem: Et licet tribus modis vt retrò dictum est hoc intelligi possit, duo tamen tantum sunt rationabiles.

Vnus igitur erat quod immortale esset simpliciter in homine, mortale verò secundum quid; & quamuis secundum naturam diuisionis, modus iste in duos posset diuidi, scilicet aut vnum numero in omnibus hominibus, aut multiplicatum ad numerum hominum, quia tamen nul-

lus posuit primum modum, ideo relinquemus; sed tantum de secundo sermonem habebimus; quem etsi multi præclarissimi viri sequuti sunt; quia tamen mihi videtur quod D. Thomas copiosius & magis lucide ipsum posuit, ideo eius dicta solum referam, vtque ordinatè intelligatur, eius opinionem in quinque dictis colligam.

Primum itaque est quod intellectuum & sensitium in homine sint idem re.

Secundum quod tale verè & simpliciter est immortale, secundum quid verò mortale.

Tertium quod talis anima verè est forma hominis, & non solum vt motor.

Quartum quod eadem anima est numerata ad numerationem Individuorum.

Quintum quod huiusmodi anima incipit esse cum corpore, verum quod venit de foris, atque à solo Deo producitur, non quidem per generationem, sed per creationem: hæc tamen non definit esse cum corpore, verum à parte post est perpetua.

Primum horum satis ex superioribus manifestum est: tum quia plures formæ substantiales non possunt esse in eodem subiecto: tum quia eadem videtur essentia quæ intelligit, & sentit; tum quia sensitium in mortalibus est in intellectu, sicut trigonum in tetragono.

Secundum verò in quo vis omnis consistit, videlicet quodt ale verè est immortale, secundum quid tamen mortale, multipliciter declaratur: Primò per rationem Aristotelis 3. de anima, quoniam talis anima est receptiua omnium formarum materialium: quod autem est eiusmodi non potest esse materiale, sicut ibidem Aristoteles declarat, cum recipiens debeat esse denudatum à natura rei receptæ: & est etiam propositio concessa à Platone in Timæo, atque vt dicit Averroes 2. de anima vniuersaliter verificatur in actione reali & spiritali: oculus enim receptiuis specierum coloris debet esse abscolor: & sic vniuersaliter de aliis sensibus: Secundo quoniam si intellectus esset materialis forma recepta in eo esset intellecta in potentia, & sic aut non cognosceret aut tantum particulariter cognosceret: Tertiò quia sic esset virtus organica, quare esset determinata ad certum genus entium, vel saltem ad modum singularem: quare vel non omnia cognosceret, vel non cognosceret modo vniuersali. A signo etiam hoc euidenter probatur: nam modus appetendi naturaliter sequitur modum cognoscendi: intellectus autem vniuersale apprehendit quod est æternum, quare & voluntas æternum desiderabit: tale autem desiderium naturale est, cum omnes voluntates hoc appetant:

naturalis autem appetitus frustrari non potest, cum 1. de cælo, Deus & natura nihil agunt frustra: quare conuincitur intellectum esse simpliciter immortalem. Verba etiam Aristotelis sunt adeò lucida pro hac parte vt interprete non indigeant, cum 1. 2. & 3. de anima ponat intellectum esse separatum, & nullius corporis actum: in parte quoque qua agitur de intellectu agente dicit quod intellectus agens verè est immaterialis, quia possibilis est huiusmodi, & agens præstantius est patiente: idem quoque 1. de part. cap. 1. & 2. de gener. anim. cap. 3. affirmat: Quod vero huiusmodi anima secundum quid mortalis sit ex duobus manifestari potest: primò quia hæc intellectiua, & sensitiua, & vegetatiua est, vt ex primo dicto liquet, verum sensitium & vegetatiuum si ab intellectiuo separata sint, corruptibilia sunt; quare non secundum se intellectiuum mortale est, sed quia gradum continet, qui solitarie sumptus, mortalis est: Secundo quia anima humana opera sensitiuæ & vegetatiuæ non exercet nisi caduco instrumento, non igitur in se mortalis est, sed ratione talis operis & instrumenti.

Tertium dictum scilicet quod sit forma hominis, patet ex vniuersali definitione animæ, cum sit actus corporis physici, &c. sitque principium quo intelligimus, vt

apertè ibi demonstrat Aristoteles.

Quantum verò sequitur ex terties nam si anima intellectiva est forma, qua homo est homo, si unica in omnibus hominibus esset, omnium hominum idem esset esse & operari, veluti contra Commentarorem monstratum est: Aristoteles etiam 2. phys. tex. 26. expresse ponit eas in numero plurali, quemadmodum retrò dictum est.

Quintum autem videlicet quod ipsa sit facta, patet, tum ex 2. phys. tex. 26. cum sol & homo generent hominem, tum quia per tertium dictum est, forma qua homo est homo; sed 12. metaph. tex. 17. forma simul incipit esse cum eo cuius est forma; tum ex 2. de gener. anim. cap. 3. vbi dicit solum intellectum venire deorsus: Quod verò non per generationem fiat ex eo patet, quod per generationem producit, materiale & caducum est; At iam demonstratum est in secundo dicto, ipsam esse immaterialem & incorruptibilem: Quod etiam à Deo solo fiat, patet, quoniam cum non sit per generationem, ergo per creationem; verum solum Deum creare alibi demonstratum est: Hoc etiam per illud 2. de gener. anim. patere potest, dicitur enim ibi, solus igitur intellectus diuinus & immortalis existit: Quod autem post mortem remaneat, cum sit immortalis, manifestum est; ex

dicto quoque Aristotelis 12. metaph. tex. 17. liquet, cum dicat nihil prohibere intellectum post mortem remanere; siquæ tota positio clara habetur.

CAPVT VIII.

In quo mouentur dubitationes circa prædictum modum.

DE veritate quidem huius positionis apud me nulla prorsus est ambiguitas, cum Scriptura canonica. quæ quilibet rationi & experimento humano præferenda est, cum à Deo data sit, hanc positionem sanciat: Sed quod apud me vertitur in dubium est, an ista dicta excedant limites naturales; sic quod aliquid vel creditum vel reuelatum præsupponant, & conformia sint dictis Aristotelis, sicut ipse Diuus Thomas enunciat: Verum cum tanti Doctoris autoritas apud me summa est, nedum in diuinis, verum in ipsa Aristotelis via, non ausim contra eum aliquid affirmare: sed tantum quod dicam per modum dubitantis & non asserentis ponam, fortassisque ab eius doctissimis sectatoribus veritas aperietur: In primo igitur eius dicto non ambigo,

scilicet quod re in homine idem sit sensitiuum & intellectiuium: sed cætera quatuor sunt mihi valde ambigua.

Primo quidem quod talis essentia secundum se & verè immortalis sit, sed improprie & secundum quid mortalis: primo quidem quoniam consimilibus rationibus quibus hanc probat opposita probari potest: Ex eo namque quod talis essentia formas omnes materiales recipit, quia recepta in ea sunt actu intellecta, quod non vititur organo corporeo, quod æternitatem & superna affectat, ideo concluderetur quod ipsa sit immortalis: sed pariter cum ipsa materialiter operetur vt vegetatiua, non omnes formas recipit vt sensitiua, & eadem organo corporeo vititur: temporalia & caduca affectat, probabitur quod ipsa verè & simpliciter sit mortalis, verum ex ea parte quæ intelligit secundum quid erit immortalis, tum quia intellectus non coniunctus materiæ est incorruptibilis, sed materiæ coniunctus est corruptibilis, tum quia in tali opere non fungitur instrumento corporali, sicut etiam ipse dicit quod taliter est per accidens & secundum quid materialis, non enim maior ratio de vno quàm de altero videtur.

Secundò quia cum in ista essentia sint quædam quæ dant ipsam esse mortalem, & quædam immortalem, cum multo

plura promoueat ad mortalitatem quàm ad immortalitatem, & 1. & 6. phys. a superabundanti sit denominatio, magis pronuntianda est mortalis quàm immortalis, & nedum pronuntianda, verum & hoc erit ex parte rei: Assumptum autem declaratur: Nam si in homine numerum potentiarum consideremus, duas tantum inuenimus quæ attestantur super immortalitatem scilicet intellectum & voluntatem, innumeras vero tum sensitiuæ tum vegetatiuæ quæ omnes attestantur super mortalitatem: Amplius si climata habitabilia conspexerimus, multo plures homines assimilantur feris quàm hominibus: interque climata habitabilia pererratissimos inuenies qui rationales sunt, inter quoque rationales si considerabimus hi simpliciter rationales nuncupari possunt: verum appellati sunt rationales in comparatione ad alios maxime bestiales, sicut fertur de mulieribus quod nulla est sapiens nisi in comparatione ad alias maxime fatuas: Amplius si ipsam intellectiuium in spexeris maxime eam quæ de Diis est, quid de Diis: imò de ipsis naturalibus, & quæ subiacent sensui, adeo obscura, adeoque debilis est, vt verius vtraque ignorantia scilicet negationis & dispositionis nuncupanda sit quàm cognitio: Adde quantum modicum temporis apponant circa intellectum, & quampluri-

mum circa alias potentias, quò sit vt vere huiusmodi essentia corporalis & corruptibilis sit, vixque sit vmbra intellectus; hæc etiam videtur esse causa cur ex tot mille hominibus vix vnus studiosus reperiatur, & deditus intellectuali; causa quidem naturalis; nam semper sit fuit, licet secundum magis & minus: Causa (inquam) est quia naturâ homo plus sensuâlis quàm immortalis existit; quod etiam apparet, cum multi in definitione hominis posuerunt mortale pro differentia; si (inquam) hæc considerabis magis opposita pars videbitur vero consona quàm illa D. Thomæ.

Tertiò contra eandem arguitur, quia animam esse immortalem non est per se notum, quæritur igitur sicut dicebatur contra Auerroem per quam euidentiâ hoc cognoscitur, vel igitur ex eo quod in suo opere non indiget organo tanquam subiecto præcise, vel cum alio addito; primum dici non potest per ipsum Aristotelem 1. de anima tex. 12. nam ad inferendam inseparabilitatem sufficit alternatiue, vel quod sua operatio sit in subiecto, vel quòd in omni sua operatione indigeat corpore tanquam obiecto, cum dicat, si igitur intelligere aut est phantasia, aut non est sine phantasia, non contingit ipsum separari: ergo ad separabilitatem ambæ conditiones requiruntur,

quia copulatiua affirmatiua opponitur disiunctiue factæ ex partibus oppositis: Ad sciendum ergo animam esse separabilem oportet quod neque indigeat corpore tanquam subiecto, neque tanquam obiecto, saltem in aliqua sui operatione: sed quomodo hoc sciri potest, cum & Aristoteles dicat, necesse est intelligentem phantasma aliquod speculari: & experimur quoniam semper indigemus phantasmatibus, vt vnusquisque experitur in seipso, & læsio organorum demonstrat, & omnia quæ adducta sunt contra Commentatorem de immortalitate animæ, sunt & contra hanc opinionem, cum in hoc conueniant, licet in cæteris differant.

Quartò sic arguitur, si anima humana in omni suo opere dependet ab organo, ipsa est inseparabilis & materialis; sed in omni suo opere dependet ab organo, ergo ipsa materialis est; maior patet 1. de anima dicente Aristotele, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia non contingit ipsam separari; minor autem patet ex definitione vniuersali animæ, scilicet est actus corporis physici organici.

Sed hinc fortè dicitur quod anima humana quantum ad intellectum non est actus corporis organici, cum intellectus nullius corporis sit actus, sed solum

quantum ad opera sensitivæ & vegetativæ.

Verum id videtur non posse stare; in primis, quia sic anima intellectiva non esset anima, cum ut sic non esset actus corporis physici organici, quod est contra Aristotelem ponentem illam esse definitionem communem omni animæ, imò per ipsum Thomam dictam univocè de omnibus animabus: Secundò quia si anima intellectiva indigeret organo pro ipso sentire, quandiu igitur anima esset, ipsa sentiret, quod manifestè falsum apparet; patet autem consequentia, quia stante definito stant & ea quæ sunt in definitione: Tertio quoniam per ipsum Thomam in prima parte, & in secundo contra Gentiles, ideo intelligentiæ non sunt formæ corporum cælestium, quoniam si sic essent maxime indigerent corpore pro intellectu, sicut anima humana; ergo si anima est actus corporis organici quantum ad sensationem, hoc est pro sua intellectu; ergo in omni suo intelligere indiget phantasia, sed si sic est, ipsa est materialis; ergo anima intellectiva est materialis.

Sed hinc fortè dicitur quod non oportet animam intellectivam actu semper dependere ab organo, quamvis organum ponatur in eius definitione, sed sufficit quod aptitudine, sicut moveri sursum est

definitio levis, quantumcunque leve non semper moveatur sursum, sed sufficit quod moveatur, vel possit moveri.

Sed hæc responsio multipliciter videtur deficere: Primò quia si sola aptitudo sufficeret in definitionibus, tunc dici posset quod aliquid esset homo, & tamen actus non esset animal rationale, sufficeret. n. secundum responsionem quod esset aptitudine: Secundò, quoniam diceretur quod si anima aptitudinaliter dependet à phantasia, non minus ipsa erit inseparabilis & materialis, quamvis semper actu non dependeat.

Ad hæc fortè dicitur quod illa non est definitio vera; sed quædam descriptio seu notificatio: Ad secundum dicitur quod ad inseparabilitatem non sufficit dependere à corpore secundum aptitudinem, quoniam separata existens & immaterialis potest de facto à corpore dependere; si verò actu semper dependeret, sic quod nunquam sine corpore posset existere, utique esset materialis.

Sed nullum istorum dictorum videtur conveniens: Primum quidem quoniam omnes dicunt illas duas definitiones datas de anima esse datas, unam per causam formalem, & alteram per materialem, & per unam demonstrari alteram. Secundum etiam dictum in pluribus videtur deficere, Primò quidem quoniam si ani-

ma humana duos habet modos intelligendi, vnum per phantasma, alterum verò sine phantasmate, videtur multum irrationabile quòd substantia immaterialis moueatur à re materiali; nam quantumcumque immateriale in materiale agat, non videtur tamen actionem conuertere: Quare & etiam apud Theologos dubitatio orta est quomodo animæ cruciari possint ab igne corporeo. Secundò quia si anima separata habet habitudinem ad ipsum corpus, vel ergo reunietur, vel non; si primum tunc oportet redire ad opinionem Democriti ponentis resurrectionem, vel ad Pythagoram ponentem transmigrationem animarum in diuersa animalia, quod in erratis est impugnatum pro qualibet parte; si verò datur secundum, tunc est contra ordinem naturæ, nam 8. phys. tex. 15. Aristoteles impugnat Anaxagoram ponentem mundum non fuisse per infinitum tempus, & postea incepisse: Natura enim vel vno modo procedit, vel pluribus, quod si pluribus, ordinatè tamen procedit, sed finiti ad infinitum nullus est ordo neque proportio, quare si finito tempore anima est coniuncta corpori, infinito autem separata, non stabit ordo naturæ. Tertio, quia tam diuersi modi essendi, scilicet coniuncta & separata, tamque diuersi modi operandi, scilicet per phantasma & sine phan-

tasmate, videntur arguere diuersitatem essentia: Nam hoc modo sublato nulla restat via probandi diuersitatem specificam inter aliqua: etenim 6. de hist. anim. ca. 24. dicit Aristoteles mulas quæ in Syria pariunt quanquam valde similes sint nostris vt vix discerni possint, non tamen esse eiusdem generis propter tam diuersum modum generationis, videturque per totum librum de animalibus asserere quod genita ex putredine & ex semine non sint eiusdem rationis, sicut etiam affirmat Auerroes, idemque Auerroes in fine de somno & vigilia dicit, quod si qui essent homines qui non eodem modo cognoscerent sicut nos, non essent eiusdem generis nobiscum: Alterum etiam dictum videlicet quod si anima semper esset coniuncta phantasmati, esset materialis non videtur bene dictum; quoniam sicuti per certum tempus esse coniunctum non tollit immaterialitatem, ita neque esse semper coniunctam, sicut dicit Philosophus 1. Ethic. contra Platonem diuturnitatem temporis non auferre speciem; quod confirmatur, quoniam intelligentia in mouendo orbem dependet semper à corpore, & tamen ipsa sic dependens immaterialis est; quare & intellectus supposito quod semper esset coniunctus corpori non tamen sequitur ipsum esse materialem: Quod si forte

veritatem continere dicitur de intelligentia, quoniam corpus suum æternum est, at humanus intellectus corpus habet caducum, quare vel corrupto corpore ipse non esset, quod positioni repugnat, vel si esset, sine opere esset, cum sine phantasmate per positionem intelligere non posset, & sic otiaaretur: Sed istud dictum non videtur rationabiliter dictum, primò quoniam non videtur illud sequi, licet enim intellectus separatus non moueretur à phantasia iam corrupta, quid prohiberet ipsum moueri à phantasiis existentibus, quandoquidem sunt omnes eiusdem rationis, & ipse non videtur prohiberi ex loci distantia, cum non sit in loco, & eo præsertim cum multi Theologi & grauissimi affirmant, & Angelos, & animas separatas moueri ab istis inferioribus; deinde illud ad quod deducitur non videtur inconueniens, scilicet in separatione oriri, quoniam cum duo opposita insunt naturaliter alicui, non oportet quod in omni tempore vtrumque insit, imò illud impossibile est, sicuti somnus & vigilia naturaliter insunt animali, & vigilia, exempli gratia, conuenit in die, somnus vero in nocte, quare anima coniuncta intelliget, separata vero otiaabitur: Quod si dicitur inconuenire paucissimo tempore operari, & infinito otiaari, verum hæc responsio semetipsam interimit, nam

si infinito tempore separata intelligit, & tunc sine phantasmate, paucissimo autem tempore cum phantasmate, vtrique naturalius erit sibi intelligere sine phantasmate quàm cum phantasmate, quare non conuenienter in definitione animæ ponitur actus corporis physici organici, &c.

Quinto, quia talis essentia verè est sensitua & vegetatiua; vel igitur post separationem habet potentias quibus exercere possit sua opera, vel non; si secundum videtur contra naturam quod æterno tempore sit manca & totaliter priuata, nisi recurratur ad resurrectionem Democriti, vel ad fabulas Pythagoreas; si autem habet, cum careat organis quibus fungitur proprio opere, sequitur iterum quod illarum potentiarum sint vanæ, quod minime concederet Aristoteles.

Sexto quod verius talis anima dicatur secundum quid immaterialis & immortalis modo superius exposito, patet per ipsum Philosophum 3. de anima ca. de intellectu agente, ibi enim cum dixisset vtrumque intellectum esse separatum & immortalem, dixit postea, sed hic scilicet intellectus agens verè est qui immortalis est & semper intelligens, ille verò scilicet possibilis non, cum quandoque intelligat & quandoque non intelligat, corrumpitur enim quodam interius corrupto, quod est quia ipse est coniunctus

materiæ, quare ad corruptionem sensitiuæ corrumpitur, erit igitur re corruptibilis, sed secundum quid incorruptibilis, quoniam intellectus qui non est coniunctus materiæ est incorruptibilis: Hæc itaque mihi ambiguitatem inferunt quoad secundum dictum.

Tertium dictum est quod talis anima est verè forma hominis, & non tantum vt motor: Huic quidem dicto ego consentio si ponitur materialis; verumtamen si ponitur immaterialis, vt ipse dicit, non videtur esse notum, oportet. n. talem essentiam esse hoc aliquid & per se stans, quomodo igitur fieri poterit vt sit actus & perfectio materiæ, cum tale, scilicet actus materiæ sit non quod est, sed quo aliquid est, vt patet 7. metaph. Quod si dicitur hoc esse peculiare animæ intellectiue: hoc est valde suspectum, & voluntariè dictum; sic etiam Auerroistæ possent dicere quòd anima intellectiua est forma dans esse, & non tantum operari, cuius oppositum ipse credit secundum eos: Effet quoque difficultas de esse compositi quod ponitur distinctum ab esse animæ, quodnam est illud esse, & quodnam corrumpitur; de quo etsi ipsi multa dicant, fateor me eorum verba tenere, sed non sensum: Quare sapienter mihi visus est Plato dicere ponens animam immortalem, quod verius homo est

anima vtens corpore, quàm compositum ex anima & corpore, & verius eius motor scilicet corporis, quàm eius forma, cum anima sit illud quod verè est & verè existit, & potest induere corpus & eo spoliari: Non video enim quin & D. Thomas non habeat hoc dicere.

Quartum vero dictum erat de multiplicatione animarum quod etiam non minus apud me dubium est; cum 12. metaph. tex. 49. dicit Aristoteles talem multiplicationem esse per multam materiam: Quod autem dicitur à quibusdam distingui per habitudines ad diuersas materias, vel quod loquitur Aristoteles per principia indiuiduantia, quæ materia possunt appellari: Mihi & ista videntur intricamenta, & nouæ inuentiones pro sustentanda positione, & nullo pacto ad mentem Aristotelis, si enim intelligentias in eadem specie possemus multiplicare, imò ipsum Deum, quod quantum consonet Peripateticis, aliis relinquo considerandum: & licet aliqui concedant de intelligentiis: & negent de Deo adducentes nouas rationes, quod Deus multiplicari non potest: Certum est quod illas rationes non fecit, nec vidit Aristoteles, & Deus scit quantum valeant in via Aristotelis; sed tantum superior rationi simpliciter iunittur: Amplius, quia secundum principia Aristo-

telis mundus est eternus, & homo eternus, cum sol & homo generent hominem 2. Phys. 8. & eiusdem, semper homo fuit genitus ab homine: Quare aut dabitur infinitum in actu, quod aperte ubique negat, aut oportet recursum habere ad fabulas Pythagoreas impugnatas in erratis, aut ad resurrectionem Democriti, quod non minus reputatum est vanum.

Quantum etiam dictum non minus videtur deficere: Nam quod ponat animam intellectiuam de nouo fieri, istud quidem concedimus verum quod non per generationem, sed per creationem: hoc non videtur sonare dictis Aristotelis: cum nunquam de tali creatione fecerit mentionem: imò si eam posuisset, aperte peccasset per fallaciam cōsequentis in 8. phys. cum voluit probare mundum nunquam incepisse, cum tantum per veram generationem illud ostendat: quod si præter generationem posuisset etiam creationem, suum erat etiam probare quod non per creationem, quod minime fecit: quare manifestè peccasset. Quod etiam vltius additur, immediate scilicet à Deo creari, non videtur eidem Aristoteli consonum, cum ponat Deum in hæc inferiora non agere nisi per causas intermedias, huncque esse ordinem essentialem, quod autem vltius additur quod à parte post non desinat, istud ex toto videtur eius intentionem contradicere

dicere: primò quidem, nam omne incorruptibile est ingentum 1. de cœlo tex. 12. ubi probat eorum conuertibilitatem, sed per concessa, anima intellectiua est incorruptibilis, ergo ingenta, ergo nunquam incepit, quod est oppositum concessi: Sed huic dicitur negando vltimam consequentiam, ergo nunquam incepit: sed tantum sequitur ergo nunquam incepit per veram generationem: sed hoc manifeste contradicit textui, sicut etiam notauimus cum exponerem illum locum: Nam Aristoteles dicit ingentum voco quod est, & nunquam fuit verum dicere quod fuit: si igitur anima intellectiua est ingenta vt ibi loquitur Philosophus, ergo nunquam fuit verum dicere quod non fuit: nam vt expressè patet vult illud esse genitum non solum quod habet veras causas generationis, sed quodcunque incipit esse quomodocunque incipiat, quod vult conuerti cum corruptibili proportionabiliter sumpto, & sic sumit ingentum & incorruptibile: Præterea mirabile est quod tot tantæque rationes adducat Aristoteles ad probandū conuertibilitatem illorum, & nunquam exceperit animam intellectiuam, valde enim magnam causam dedisset errandi: Præterea quod vltius dicit eas remanere post mortem, & nullam Aristoteles faciat mentionem de eis valde improbabile videtur, cum Aristoteles tam diligens natura per scrutata-

tor, in Poësi, in Rhetoricis, & in multis aliis fuerit tam diligens, & in re tam excellenti negligens: Amplius quia 1. Ethic. videtur ponere nullam felicitatem post mortem; imo quod magis est D. Thomas in 1. lectione 3. Ethic. super illa parte quod quis magis debet eligere mortem quam magnum scelus committere, quasi dubius quomodo Aristoteles hoc ponit, dicit quod hoc dixit Aristoteles, quia post mortem remanet gloria, vel quia persistere in illo actu virtuoso per modicum tempus existimat melius quam vivere diu in actu vicioso: modo si D. Thomas credit Aristotelem tenere immortalitatem, nulla harum causarum esset conueniens, in promptu enim esset propter alium statum: vnde D. Thomas quasi admittatur quod cum Aristoteles ponat post mortem nihil esse, quomodo vult quod aliquis malit mori, quam male vivere: nam & ipse in expositione Symboli Apostolorum super carnis resurrectionem dicit, quod si non expectarem resurrectionem, homo magis deberet perpetrare quodcumque scelus quam mori: Amplius ut supradictum est, mirabile esset quod Aristoteles nullam fecisset mentionem de tali statu post mortem, neque promississet declarare, quod tamen est contra suum morem: Præterea oportet vel ponere resurrectionem, vel fingere fabulas Pythagoreas, vel potius tam nobilissima entia, quæ omnia

videntur remotissima à Philosopho: hæc autem dicta sint, non ut tanto Philosopho contradicamus, quid enim pulchrum contra elephantem: sed studio addiscendi.

In quo ponitur quintus modus, scilicet quod eadem essentia animæ est mortalis & immortalis, verum simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis.

CAPVT IX.

Cum itaque primus modus ponens intellectiuium realiter distingui à sensitiuium in mortalibus secundum omnes impugnatus sit modo. Et secundus ponens quod intellectiuium & sensitiuium sunt idem re, & tale est simpliciter immortale, & secundum quid mortale, sit valde ambiguus, nec conuenire videtur Aristotelis reliquum est ut ponamus vltimum modum, qui ponens sensitiuium in homine identificari intellectiuium, dicit quod essentialiter & verè hoc est mortale, sed secundum quid immortale, & ut ordine procedamus, dicemus, iuxta illa quinque dicta in superiori capitulo.

Primum quidem nos simpliciter concedimus, scilicet quod intellectiuium & sensitiuium in homine identificantur in re.

In secundo nos discordamus, quia dicimus quod tale verè & simpliciter est mor-

ale secundum quid vero & improprie immortale.

Ad cuius euidentiam sciendum est, & valde memoriæ mandandum in hac materia, quod cum omnis cognitio quoquo modo abstrahat à materia, materia impedit cognitionem, vt ait Commentator 3. de anima comm. 5. Et illud est videre in sensibus qui non cognoscunt secundum qualitates reales, sed secundum eorum intentiones, quare 2. de anima dicitur quod proprium est unicuique sensui esse receptiuum specierum sine materia: iuxta itaque tres modos separationis à materia, tres modi cognitionis in vniuersum reperiuntur, quædam enim sunt quæ totaliter sunt separata à materia; & sic hæc in eorum cognitione neque indigent corpore tanquam subiecto; neque tanquam obiecto, eorum enim cognitio non recipitur in corpore, cum ipsa non sint in corpore, neque à corpore mouentur, cum sint mouentia non mota, & hæc sunt substantiæ separatae, quas intellectus vel intelligentias appellamus, in quibus neque discursus, neque compositio, neque aliquis motus reperitur, quædam vero sunt quæ si non cognoscant per qualitates sensibiles, verum per earum species, quæ quendam modum immaterialitatis induunt, etenim & sine materia dicuntur, & spirituales sunt, tamen quia in genere cognoscentium infimæ sunt & valde materia-

les sunt, ideo in suis operationibus indigent corpore & tanquam subiecto & tanquam obiecto: etenim tales cognitiones & in organo recipiuntur, quare & solum singulariter repræsentant, & à re corporea mouentur, & hæc sunt omnes vires sensitiuæ, licet aliquæ illarum sint magis spirituales; & aliquæ minùs, vt ait Commentator 3. de anima comm. 6. & in libro suo de sensu & sensato; cum natura autem ordinate procedat, vt dicitur 8. Phys. inter ista duo extrema, scilicet non indigere corpore vt subiecto vel vt obiecto, & indigere corpore vt subiecto & obiecto, est medium quod neque est totaliter abstractum neque est totaliter immersum; quare cum fieri nequeat vt aliquid indigeat corpore tanquam subiecto, & non tanquam obiecto, vt manifestum est: relinquitur vt tale intermedium non indigeat corpore tanquam subiecto, verum tanquam obiecto; hoc autem est intellectus humanus, qui per omnes antiquos & modernos ponitur medius inter abstracta & non abstracta, scilicet inter intelligentias & gradum sensitiuum, infra quidem intelligentias, & supra sensitiua: Quare & in Psalmo dicitur, minuiisti paulo eum ab Angelis; & paulo post, constituisti eum super opera manuum tuarum, oues, & boues, &c. sicque modus cognoscendi est ille quem dixit Aristoteles 1. de anima tex. 12. si intelligere aut est phan-

rafia, aut non sine phantasia, non contingit hoc esse sine corpore: Et cum 3. de anima declarauit intelligere non esse phantasiam, cum non sit organicum, & quod non potest esse sine phantasia, cum 29. & 39. eiusdem textu, nequaquam sine phantasmate intelligit anima: Ergo anima humana non indiget organo vt subiecto, sed vt obiecto: istis autem omnibus gradibus cognoscitiuis secundum Aristotelem & Platonem competit esse animas; quare saltem secundum Aristotelem quodlibet cognoscens est actus corporis physici organici, verum aliter & aliter: nam intelligenti non sunt actus corporis quia intelligentiæ sunt, quoniam in suo intelligere & desiderare nullo pacto indigent corpore, sed qua actuant & mouent corpora cœlestia; sic animæ sunt, & sunt actus corporis physici organici, stella namque est organum cœli 2. de cœlo & 12. Metaph. tex. 48. omnis orbis est propter stellam: quare actuant corpus physicum organicum, & vt sic indigent corpore vt obiecto, verum sic actuando & mouendo nihil recipiunt à corpore, sed tantum dant ei: Anima autem sensitina simpliciter est actus corporis physici organici, quia & indiget corpore tanquam subiecto, cum non fungatur suo officio nisi in organo, & indiget corpore tanquam obiecto: media verò quæ est intellectus humanus in nullo suo opere totaliter absouitur à corpore, neq; totaliter immer-

gitur, quare non indigebit corpore tanquam subiecto, sed tanquam obiecto & sic medio modo inter abstracta & non abstracta erit actus corporis organici: nam intelligentiæ quæ intelligentiæ non sunt animæ, quia nullo modo vt sic dependent à corpore, sed qua mouent corpora cœlestia: At intellectus humanus in omni suo opere est actus corporis organici, cum semper dependeat à corpore tanquam obiecto: est & differentia inter intelligentiam & intellectum humanum in dependendo ab organo: quoniam humanus recipit & perficitur per obiectum coporale, cum ab eo moueatur. At intelligentia nihil recipit à corpore cœlesti sed tantum tribuit: A sensitina autem virtute differt intellectus humanus in dependendo à corpore, quia sensitina subiectiue & obiectiue dependet, humanus autem intellectus obiectiue tantum: Et sic medio modo humanos intellectus inter materialia & immaterialia est actus corporis organici: Quapropter non vno modo corpora cœlestia, homines, & bestię animalia sunt, cum non vno modo eorum animæ sint actus corporis physici organici, vt visum est: Ideo Alexander in paraphrasi de anima dixit intelligentiam satis æquiuoce dici animam cœli, & cœlum animal: Cui & consentire videtur Auerroës libro de substantia orbis, propriè verò bestię animalia dicuntur, sicut est communis vsus loquen-

di, medio autem modo homines animalia nuncupata sunt: Neque apud Aristotelem fingendum est quod ille modus intelligendi intellectus humani sit ei accidentalis, scilicet moueri ab obiecto & non indigere subiecto, tum quia vnius rei operandi essentialis, tum quia sicut modus est tantum vnus modus, sensitiui nunquam transmutatur in modum intelligentiæ vel intellectus humani, neque modus intelligentiæ in modum humani vel sensitiui, ita pariter modus humanus intelligendi non videtur posse transmutari in modum intelligentiæ, quod esset si intelligeret absque indigentia corporis vt subiecti & obiecti: hoc etiam firmatur, quia sic natura transmutaretur in alteram naturam, cum operationes essentielles transmutarentur, Amplius per nullum naturale signum cognosci potest intellectum humanum habere alium modum intelligendi vt experimento comprehendimus, quoniam semper indigemus phantasmate: Quare concluditur quod hic modus intelligendi per phantasma est essentialis homini: Ex quibus modò est syllogisanda conclusio principalis intenta, scilicet quod anima humana simpliciter materialis est, & secundum quid immaterialis.

Primo per syllogismum diuisiuium sic; humanus intellectus est immaterialis & materialis, vt patet per habitum, sed non æqualiter de his participat, neque est plus

immaterialis quam materialis, vt probatum est capite præcedenti; ergo est magis materialis quam immaterialis, & sic simpliciter erit materialis, & secundum quid immaterialis.

Secundo, essenziale est intellectui intelligere per phantasmata vt monstratum est, & patet per definitionem animæ, cum sit actus corporis physici organici; quare in omni opere indiget organo: sed quod sic intelligit de necessitate inseparabile est; ergo humanus intellectus mortalis est: Minor autem patet, tum ex Aristotele dicente, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit ipsam separari, tum quia si separabilis esset, vel non haberet operationem & sic oticaretur, vel haberet, & sic phantasmate operaretur, quod est contra maiorem demonstratam: Et iterum hoc sic firmatur, quoniam Aristoteles non posuit aliquam intelligentiam sine corpore, cum 12. metaph. secundum numerum orbium ponit numerum intelligentiarum: Multò ergo minùs potest ponere intellectum humanum sine corpore, cum sit longè minùs abstractus quam intelligentia; imò si mundus est æternus, vt opinatus est Aristoteles, infinites infinitæ formæ sunt actualiter sine corpore, quod apud Aristotelem ridiculum videtur, quare anima humana apud Aristotelem absolute pronuntianda est mortalis: verum cum sit

media inter abstracta simpliciter, & immersa materiae: quoquo modo de immortalitate participat, quod & sua essentialis operatio ostendit; nam non dependet à corpore tanquam subiecto, in quo conuenit cum intelligentiis, differt à bestiis, indiget corpore ut obiecto in quo conuenit cum bestiis; quare & mortalis est: Et ad completam intelligentiam eorum quae dicta sunt, scire oportet, quid sit indigere organo ut subiecto, & ut obiecto, & eis non indigere.

Indigere itaque organo ut subiecto, est in corpore recipi, & modo quantitatio & corporali, sic quod cum extensione recipiatur, quo modo dicimus omnes virtutes organicas recipere, & suis officiis fungi, sicut oculus videndo & auris audiendo, visio namque est in oculo & modo extensio; quare non esse in organo, siue subiectum eo non indigere, est vel non esse in corpore, vel in eo non esse modo quantitatio; unde dicimus intellectum non indigere corpore ut subiecto in sui intellectione, non quia intellectio nullo modo sit in corpore, cum fieri nequit si intellectus est in corpore ut sua immanens operatio quoquo modo non sit in eo, ubi enim subiectum est & accidens subiecti necesse est esse: sed pro tanto intellectio dicitur non esse in organo & in corpore, quoniam modo quantitatio & corporali non est in eo; quapropter

potest intellectus reflectere supra seipsum, discurre, & vniuersaliter comprehendere, quod virtutes organicae & extensa minime facere queunt; hoc autem totum prouenit ex essentia intellectus, quoniam quia intellectus est non dependet à materia, neque à quantitate: quod si humanus intellectus ab ea dependet, hoc est ut sensui coniunctus est, quare accidit sibi quia intellectus est à materia & quantitate dependere, unde & eius operatio non est magis abstracta quam essentia, nisi enim intellectus haberet quod ex se posset esse sine materia, intellectio ipsa non posset exerceri nisi modo quantitatio & corporali: At quamuis intellectus humanus ut habitum est, intelligendo non fungatur quantitate; Attamen quoniam sensui coniunctus est, ex toto à materia & quantitate absolui non potest, cum nunquam eo cognoscat sine phantasmate, dicente Aristotele 3. de anima, nequaquam sine phantasmate intelligit anima, unde sic indigens corpore ut obiecto, neque simpliciter vniuersale cognoscere potest: sed semper vniuersale in singulari speculatur, ut unusquisque in se ipso experiri potest: In omni namque quantumcunque abstracta cognitione idolum aliquod corporale sibi format, propter quod humanus intellectus primo & directe non intelligit se, componitque, & discurret: quare suum intelligere est cum

continuo & tempore, cuius totum oppositum contingit in intelligentiis quæ sunt penitus liberatæ à materia: ipse igitur intellectus sic medius existens inter immaterialia & materialia, neque ex toto est hic & nunc, neque ex toto ab hîc & nunc absoluitur, quapropter neque sua operatio ex toto est vniuersalis, neque ex toto est particularis, neque ex toto subijcitur tempori, neque ex toto à tempore remouetur: Recte autem & ordinate sic processit natura, vt à primis ad extrema per media deuenia: intelligentiæ enim cum simpliciter abstractæ sint, nullo modo intelligendo indigent corpore vt subiecto, vel vt obiecto: quare simpliciter naturam cognoscunt, primo se intelligentes, & simplici intuitu, quapropter & à tempore, & à continuo absolutæ sunt: virtutes autem sensitiuæ, cum immerse sint materiæ, tantum singulariter cognoscunt, non reflectentes supra seipsas, neque discurrantes: At humanus intellectus sicut medius existit in esse, sic & in operari, veluti retrò dictum est, vnde recepta in eo, neque penitus sunt potentia intellecta, nec actu intellecta: Paret igitur quid sit indigere corpore vt subiecto & vt obiecto, & eis non indigere, quæque indigent, quæque non indigent, & quomodo. Vtcriusque sciendum est quod quicumque ponunt animam esse immortalem, & multiplicatam dicunt, quod ex eo quod est naturæ imma-

terialis, ipsa est hoc aliquid per se subsistens: quare & sine corpore potest esse & operari; ipsaque sic separata existens non habet de virtutibus animæ nisi intellectum & voluntatem, sicut & intelligentiæ, vnde nullam virium sensitiuarum vel vegetatiuarum habet, nisi velut in principio valderemoto: At quoniam ipsa inter substantias abstractas infima est, vltra illum modum essendi habet & alium, nam & potest esse quo aliquid sit: quare veraciter potest corpus ipsum informare, & ex sui imperfectiōne numerari ad numerationem corporum, induitque omnes vires sensitiuæ, & vegetatiuæ quare cum organo illas exercet, & vt sic morticina sit: intellectum autem & voluntatem sic coniuncta corpori quamuis habeat, libere tamen eas exercere non valet, quandoquidem sine corporali instrumento saltem vt obiecto earum officio fungi non potest, cuius oppositum contingit in separatione, quoniam totaliter absque organo corporali exire potest in actum: At altera opinio existimans hæc esse deliramenta, & principiis Philosophiæ repugnantia, vt potest quod idem sit hoc aliquid per se subsistens & etiam quo hoc aliquid aliud sit: tanquam disparatos modos operandi habens, modusque ille essendi separatus nulla ratione vel experimento probatus, sed sola voluntate positus, modoque habens potentias sensitiuæ & vegetatiuæ, modo

cas deferens, secundum unum modum intelligens coniuncta, secundum alium separata, paucissimoque tempore coniuncta, infinito separata, nisi singamus transmigrationem animarum in corpore ipsamque incepisse, & nunquam defecturam, modo induens corpus, modo spolians, ut vulgus fert de lamiis, cumque à corpore separatur definit actualiter esse actus corporis: quare vel nullibi est, vel si alicubi, quomodo igitur illuc pervenit aut enim alteratione, aut motu locali: non alteratione, ut manifestum est: neque motu locali, cum sex-
to physici. indivisibile localiter moveri non potest, quod si nullibi ponitur, quid igitur prohibet secundum Aristotelem ponere & aliquas intelligentias non mouentes orbes, infinitesque infinita onetur illa multitudo, neque sciri potest an oriatur vel operetur, nisi confisum aliquid vel voluntarium ponatur, cumque materialia actu infinita esse non possunt, in quibus manifesta est multiplicatio, & etiam necessaria est in immaterialibus in quibus non est necessaria multiplicatio, neque possibilis est distinctio in eadem specie ponitur infinita multitudo actu: Qua propter cum hæc omnia irrati-
onabilia & ab Aristotele aliena esse videantur, ideo rationabilius videtur quod anima humana cum sit suprema & perfectissima materialium formarum, vere est quo ali-

quid est hoc aliquid, & nullo modo ipsa vere est hoc aliquid, quare vere est forma simul incipiens & desinens esse cum corpore, neque aliquo pacto potest operari vel esse sine eo unumque tantum modum efficiendi vel operandi habet, quare & multiplicari potest, cum istud vere sit principium multiplicandi in eadem specie, neque sunt actu infinita, sed tantum potentia, sicut & cætera materialia, virtutesque habet organicas & simplicitet materiales scilicet sensitiue & vegetatiue, verum cum ipsa sit materialium nobilissima in conspectuque immaterialium aliquid immaterialitatis odorat, sed non simpliciter, unde habet intellectum, & voluntatem in quibus cum Diis conuenit, verum satis imperfecte & æquiuoce, quando quidem Diij ipsi totaliter abstrahunt à materia, ipsa vero semper cum materia, quoniam cū phantasmatum, cum continuo, cum tempore, cum discursu, cum obscuritate cognoscit, quare in nobis intellectus & voluntas non sunt sincerè immaterialia, sed secundum quid & diminute, unde verius ratio quam intellectus appellari dicitur, non enim ut ita dixerim, intellectus est, sed vestigium & umbra intellectus, cui testatur quod dicitur 2 Metaph. sicut se habet oculus nycticoracis ad lumen solis, sicut intellectus noster ad manifestissima in natura, quamquam per-

uerse illud exposuerit Auerroës, & quem admodum Luna est de natura terræ, vt dicit Aristoteles lib. de anim. sic anima humana est de natura intelligentiæ, in Luna autem est terra solum secundum proprietatem, non autem secundum essentiam: quare & intelligere est in anima humana secundum participationem proprietatis & non essentia, hoc autem totum consonat naturæ quæ gradatim procedit, vegetabilia enim aliquid animæ habent, cum in seipsis operentur: At multum materialiter, cum suis non fungatur officiis nisi per qualitates primas, & ad esse reale earum operationes terminantur: Deinde succedunt animalia solum tactum & gustum habentia, & indeterminatam imaginationem: post quæ sunt animalia quæ ad tantam perfectionem perueniunt vt intellectum habere existimemus, nam multa mechanicè operantur, vt construendo causas; multa ciuilitur, vt apes, multa omnes fere virtutes morales, vt patet inspicienti libros de hist. anim. in quibus miranda ponuntur quæ referre nimis esset prolixum: imo infiniti fere homines minùs videntur habere de intellectu quàm multæ bestię. Ponitur & cogitativa inter vires sensitiuas, de cuius excellentia quid dicere oportet, quando teste Commentatore 2. de anima comm. 60. cognoscat indiuidua decem prædicamentorum, ratioque particularis ab omnibus posita sit,

imo Galenus, Homerus, & multi excellentes viri ipsam esse intellectum existimauerunt; quod si parum ascendamus, humanum intellectum ponemus immediate supra cogitatiuam, & infra immaterialia, de vtroque participantē, vt scilicet non indigeat corpore vt subiecto ad modum prius expositum, & indigeat vt objecto, qui modus est sibi essentialis & inseparabilis; quare inter materiales formas absolute reponendus est, cui attestatur quod tantum cum mortalibus conuersatur nisi fingamus (vt Antiqui) homines Deos fieri & in cælum rapi, quod totum fabulosum 3. & 12. Metaph. esse existimauit Aristoteles, illudque à legibus esse confictum propter hominum vilitatem. Ad hanc itaque positionem nullum sequi videtur inconueniens, omnia rationi & experimentis contonare, nihil fabulosum, nihil creditum poni. Quod si quæ videntur contra hunc modum esse, vrpote cum sit in materia calida & frigida, quomodo fieri potest vt non qualis fiat, & in sui opere organo non fungatur, & vniuersaliter non recipiat: hæc certe & huiusmodi satis debilia non minus difficultatem faciunt contra priorem positionem, cum & ipsa fateatur esse formam in materia. Quod si quis dicat neutram opinionem esse veram, sed illam Auerrois, profecto apud me quicumque eam opinionem imaginatur ipse est fortissimæ imagi-

nationis, credoque pictores nunquam pulchrius monstrum hoc monstro finxisse, cum hoc quoque sit contra Aristotelem ut supra monstratum est. Quare hæc recitata mihi inter omnes probabilior videtur; magisque ad mentem Aristotelis. Ex quibus omnibus patere potest, quod multa quæ dicuntur ab Aristotele de intellectu videntur se inuicem oppugnare cum minime oppugnent: dicit enim quandoque quod est materialis & mixtus seu non separabilis, quandoque vero quod est immaterialis & separabilis. In definitione namque dicitur quod est actus corporis organici, quandoque vero dicitur quod nullius corporis est actus, hæc vero pugnantia videntur: quare in diuersos tramites diuersi declinauerunt, & aliqui existimant Aristotelem se ipsum non intellexisse: verum omnia iam aperta sunt ex prædictis, neque vlla est contrarietas: intellectus enim absolute & quæ intellectus est omnino immixtus, & separatus est, at humanus utrumque retinet, nam separatur à corpore ut subiecto; non separatur vero ab obiecto: intellectus etiam quæ intellectus, nullo modo est actus corporis organici, quoniam intelligentiæ non indigent organo ad intelligendum, sed tantum ad mouendum: At intellectus humanus quia humanus, est actus corporis organici ut obiecti, & sic non separatur, non autem ut subiecti, & sic separatur; quare

nullum repugnans.

In tertio autem dicto, videlicet quod anima est vere forma hominis, apparet quod longe melius secundum istum modum saluatur quàm secundum priorem: est enim, ut dicebatur, valde difficile imaginari quod vnum per se existens sit vere forma: quare D. Gregorius Nissenus, ut refert D. Thomas de eo, cum vidit Aristotelem dicere animam esse actum corporis, dixit Aristotelem credere animam humanam esse corruptibilem, quia forma per se existens vere non potest esse actus corporis organici, imo & aliqui dicunt hoc etiam sensisse Gregorium Nazianzenum de Aristotele.

Quartum autem, scilicet quod animæ humanæ sint numeratæ, affirmamus, verum illa quæ superiorem modum torquebant, nos non torquent: etenim cum materiales sint, distinguuntur per materiam, neque infinitas animarum nos conturbat.

De quinto etiam dicimus quod anima humana est facta, sed non per creationem, verum per generationem, cum sol & homo generent hominem 2. Phys. & ipsa est ultima in consideratione naturali: & quod dicitur 1. de part. cap. 2. de intellectu non spectare ad naturalem, verum est de vero intellectu, ipse enim est mouens non motus: at humanus est mouens motus: quare hic est de consideratione, ille vero minime, cum 2. Phys. quæ non mota mouent non

sunt physicae considerationis : & hanc rationē tangit Philosophus ibi 1. de part. Cumque ulterius dicebatur ipsam venire de foris, intelligendum est, ut mens simpliciter, non humana : vel si ut humana, intelligendum est non absolute, sed quod in ordine ad sensitivam & vegetativam magis participat de Diuinitate : Nam 4. de part. cap. 9. solus homo est erectae naturae, quia solus homo multae Diuinitatis est particeps : non tamen ponimus quod homo remaneat post mortem quantum ad eius animam, cum incipiat esse, & 1. de cœlo quicquid incipit desinit, & Plato 8. de legibus dicit, quicquid quomodoque incipit esse, & desinit esse : & quod dicitur de textu 17. duodecimi Metaph. non approbo Alexandri responsionem quam ibi refert Commentator ex relatione Themistij, illud scilicet intelligi de intellectu agente, nam intellectus agens non est forma hominis : sed intelligitur de intellectu possibili, qui quandoque intelligit, & quandoque non corrumpitur enim quodam interius corruptio, id est sensitivo cui identificatur, verum Aristoteles illud intelligit de se & non per accidens, quasi dicat nihil prohibere eum remanere quia intellectus est, non quia humanus, cum iam 1. de cœlo monstratum est quod omne genitum corrumpitur : sed quod hæc mens fuerit Aristotelis de anima humana potest manifestari ex 12. Metaph. tex. 39. vbi scri-

bit hæc. Delectatio autem qualis optima paruo tempore nobis, sic enim semper illis est, nobis quidem impossibile. Ex quibus verbis primo apparet quod Dij simpliciter immortales sunt : nam si semper delectantur, quoniam semper intelligunt, in eodem enim textu sequitur, vigilatio, sensus, & intelligentia delectabilissimum : si ergo semper delectantur semper sunt : Ergo immortales sunt : At homines mortales sunt, quoniam paucissimo tempore delectantur, operari enim sequitur esse : Quod si homo quandoque immortalis nuncupatur, id intelligitur secundum quid, quoniam & 2. de part. cap. 10. dicitur, solus homo inter mortalia maximae Diuinitatis est particeps, comparatusque cæteris mortalibus immortalis dici potest, sicut enim dictum est, homo est medius inter Deos & bestias, quare sicut pallidum comparatum nigro dicitur album, sic homo comparatus bestiis dici potest Deus & immortalis, sed non vere & simpliciter : Quod si maiores nostri homines in Deos verfos aliquando posuerunt, inquit Aristot. 12. Metaph. tex. 10. hoc fabulose posuerunt ad persuasionem multorum, & ad opportunitatem multorum, & ad leges conferens : sed solus Deus ipse proprie immortalis dicitur, in fine 11. illius 39. textus dicit, æleimus autem Deum animal esse sempiternum optimum : quare vita & duratio continua & æterna existit Deo, hoc enim

Deus. Alterum etiam ex istis verbis apparet scilicet humanum intellectum sine phantasmate non intelligere : namque æterna semper delectantur, quia semper intelligunt, ipsa in sua intellectione non indigent phantasmate, si enim indigerent, æterna non essent, cum 2. de anima phantasia sit motus factus à sensu secundum actum, imo nec sunt mota ab aliquo dum intelligunt, dicente Philosopho eodem tex. 50. diuinissimum & honorabilissimum non transmutatur : indignius enim transmutatio & motus quidem iam tale : imo in eis, quod intelligit, quod intelligitur, & intellectio idem sunt, ut eisdem citatis textibus dicitur. At humanus intellectus cum paucissimo tempore intelligit, non potest absolui à phantasmate, cum non intelligat nisi motus, nam intelligere in quodam pari consistit, mouens autem intellectum est phantasma ut patet 3. de anima : quare non intelligit sine phantasmate, quanquam non sicut phantasia cognoscit : quoniam mediatus existens inter æterna & bestias vniuersale cognoscit, secundum quod cum æternis conuenit, & differt à bestiis : tamen vniuersale in singulari speculatur, quod differt ab æternis, & conuenit quoquo modo cum bestiis : bestia autem ipsa in fine cognoscentium constituta neque simpliciter vniuersale, neque vniuersale, in singulari

sed tantum singulare singulariter comprehendunt : Sunt itaque in vniuersum tres modi animalium, cumque omne animal cognoscit, sunt & tres modi cognoscendi : sunt enim animalia omnino æterna, sunt & omnino mortalia, sunt & media inter hæc : prima sunt corpora cœlestia, & hæc nullo modo in cognoscendo dependent à corpore : alia vero sunt bestia, quæ à corpore dependent ut subiecto & obiecto, quare tantum singulare cognoscunt : intermedia vero sunt homines, non dependentes à corpore ut subiecto, sed tantum ut obiecto, quare neque vniuersale, simpliciter ut æterna, neque singulariter tantum, ut bestia, sed vniuersale in singulari contemplantur : hos autem tres modos cognoscendi insinauit Aristoteles 1. de anima cum dixit, si intellegere est phantasia, aut non est sine phantasia : nam per phantasiam intelligit sensum qui utroque modo indiget corpore, scilicet, ut subiecto & ut obiecto : per non esse vero phantasiam & non esse sine phantasia, intelligit intellectum humanum, quare indiget corpore ut obiecto & non ut subiecto illud autem quod neque est phantasia & omnino est sine phantasia, verè intellectus est, & est diuinorum, neque plures modi cognoscendi ab Aristotele in aliquo loco sunt reperti, neque consonat rationi, dicere enim ut volunt affirmantes intellectum humanum

esse absolute immortalē ipsum intellectu-
 dum duos habere modos cognoscendi,
 scilicet sine phantasmate omnino, & aliū
 cum phantasmate, est transmutare natu-
 ram humanam in diuinam, & parū hoc
 distat à fabulis Ouidij in libro metamor-
 phoseos, concedit enim philosophos an-
 tiq̃uos hoc fabulose posuisse ad vtilitatem
 legum, sicut dictum est. Quod si quis ca-
 lumniabitur, quoniam dictum illud, sci-
 licet nos paucissimo tempore delectari,
 intelligendum esse de homine, & non de
 eius anima; quare homo non intelligit sine
 phantasmate, homo enim mortalis est, ac
 anima eius immortalis est, quare vt in se-
 paratione sine phantasmate intelligit, sed
 obsecro sic calumniantem, imò cauillan-
 tem videre nedum Aristotelem interpre-
 tari studeat Aristotelem corrumpat, in
 primis quidem quoniam Aristoteles hic
 non facit differentiam inter hominem &
 animam, cum neque inter Deum & cor-
 pus cœleste, dicit enim Deum esse animal
 æternū; secundo quia si tantum de ho-
 mine & non de anima eius intelligit, vbi
 igitur de cognitione animæ separatæ lo-
 quitur? Nam ibi erat locus, cum in meta-
 physica sit quæ est de separatīs. Tertiò
 quia sic anima humana simpliciter effice-
 retur diuina, cum modum operandi diui-
 norum sumeret, & sic poneremus fabulas
 Ouidij, scilicet naturam in alteram natu-

ram

ram transmutari. Quarto quoniam in
 tanta re Aristoteles nunquam verbum fa-
 ciens maxime esse accusandus: quare sic
 excusantes Aristotelem, maxime Aristote-
 lem inculcant. Quod si quis dicat quod
 de esse animæ separatæ Aristoteles 3. de
 anima textu comm. 36. promittit tractare
 cum dixit se posterius pertractaturum an
 humanus intellectus possit separatæ intel-
 ligere: quare vel liber metaphysicæ ab
 Aristotele nō fuit perfectus fortassis mor-
 te præuento, vel quoniam nondum com-
 plementum peruenit ad nos, vnde non mi-
 rum sit si de eius esse separatō nihil ab Ari-
 stotele habemus, quod per Commentato-
 rem 3. de anima comm. 46. confirmatur.
 cum ipse dicat istam quæstionem nō fuisse
 terminatam ab Aristotele quantum ad-
 huc habemus per eius libros, quare est tam
 difficilis. Ad hoc autem dicitur quod illa
 verba magis arguunt oppositum, quàm
 propositum, dicit enim sic, vt cum autem
 contingat aliquem separatorum intelli-
 gere ipsum existentem non separatum à
 magnitudine, aut non, considerandum
 posterius; ex quibus apparet primò quod
 intellectus humanus à magnitudine non
 est separabilis, quare sine phantasia non
 cognoscit, & ita sic, inseparabilis; est:
 quoniam si est phantasia aut non sine
 phantasia inseparabilis: est: verum ad
 quod; dicitur (posterius perscrutanda

D

dum) D. Thomas in expositione ultimi textus 9. metaph. dicit, illo textu Aristoteles illam questionem determinare, quā insolutam; de anima reliquit, quanquam ipse D. Thomas 3. de anima. aliter dixerit, scilicet in Metaphysica in melius mutauit sententiam: verum talis cognitio quæ 9. metaph. ponitur de intelligentiis non est sine phantasmate, cum & in principio 2. metaph. dicat Aristoteles intellectum nostrum ad separata se habere sicut Nyctiorax ad lumen solis: vnde & D. Thomas lib. 3. contra gentiles cap. 48. dicit sententiam Aristotelis de intellectione separatorum esse, quod tantum ea intelligimus secundum cursum scientiæ speculatiuæ, quare non sine phantasmate vñ notum est: & diligenter aduerte quod ibi videtur innuere hanc nostram opinionem, scilicet quod Aristoteles senserit animam humanam non verè esse intelligentem, sed solum habere quandam participationem intellectus, quare & improprie immortalis; puto tamen quod & illud verbum (posteriorius perferendum) potest intelligi de libris Ethicorum, ibi enim declarat quod vltima felicitas animi est in contemplatione abstractorum per Metaphysicam; quare idem quod prius.

In quo responderetur ad obiecta aliarum opinionem.

CAPVT X.

VT validior sit nostra positio operæ pretium est ad ea, quæ in oppositum per alias opiniones adducta, sunt respondere: & quoniam tenemus in homine idem secundum rem esse vegetatiuum, sensitiuum & intellectiuium, ideo responderetur quod contradictoria de eodem absolute dici non possunt, tamen quod vnum absolute & alterum secundum quid, vel ambo secundum quid non inconuenire, sicut dicitur in Elenchis, & sic est in proposito, nā intellectus humanus absolute est mortalis & secundum quid immortalis.

Ad primum contra secundum dictum dicitur quod anima humana sic potens recipere omnes species formarum materialium duas habet conditiones: vnam scilicet quod secundum se est immaterialis & non indigens organo tanquam subiecto pro quanto recipit & intelligit illa, quod nos concedimus: verum alteram habet quoniam formas illas non recipit nisi mota à phantasmatibus sicut plane ibi docet Aristoteles, quare indiget organo tanquam obiecto; sed per demonstrata quod

sic se habet est simpliciter materiale & secundum quid immateriale, & hæc est nostra conclusio intenta: Quod si dicitur nunquid ipsa est forma materialis? dicimus quod in parte sit, & in parte non: & quantum ad id quod de immaterialitate participat, licet non cognoscat se per speciem propriam, sed aliorum, ut dicitur 3. de anima, secundum tamen illud esse, potest quoquo modo supra seipsum reflectere & cognoscere actus suos, licet non primo & ita perfecte sicut intelligentia: nec mirandum est quoniam anima intelligendo non utitur organo corporali, neque appenditiis materiæ: & si ulterius instetur, ipsa anima non habet esse nisi in materia, & per qualitates primas una cum qualitate sed cum operari sequitur esse, ergo sine illis operari non potest, ergo non potest operari sine appenditiis materiæ cuius oppositum dicis: Præterea secundum philosophum 2. & 3. de anima, ad hoc ut pupilla recipiat omnes colores non solum sua essentia non debet esse color, verum nec coniuncta colori, ergo si anima intellectiva debet recipere omnes formas materiales, nedum debet esse immaterialis, verum nec alicui formæ materiali coniuncta, & per consequens neque cum calido vel frigido quod tamen falsum est: verum sic opponens non videt quod & hæc omnia sunt & contra alias opiniones, nam & secundum eas anima non est

in materia nisi per quale & quantum, quare & sine illis operari non poterit: quod si qua est responsio pro eis & pro hac erit; veruntamen ad primum dicitur quod reuera intellectus humanus non potest intelligere nisi in materia sint quale & quantum sensibile, cum non possit operari nisi ipse sit, ipseque esse non potest nisi cum dispositione conuenienti, non tamen sequitur quod per tales dispositiones intelligat, imò ut satis liquet non sequitur in sensu, nam virtus visiva non videt nisi oculos sit calidus, non tamen per caliditatem, vel aliquam aliam qualitatē realem videt se per speciem visibilem.

Ad secundum dicitur quod materiale vniuersaliter non impeditur per coexistentiam alterius materialis à cognitione, sic enim visus non cognosceret colores, cum visui sint coniunctæ primæ qualitates, sed bene per coexistentiam alicuius illorum quorum ipse est perceptivus impeditur, per rubedinem enim impeditur à cognitione aliorum colorum quorum & rubedinis est perceptivus: qua propter si intellectus esset pura forma materialis, cum omnium formarum materialium est perceptivus, impediretur ab earum cognitione; At ipsum esse immaterialem probatum est, licet non simpliciter immaterialis sit: quapropter per coexistentiam formarum materialium non im-

peditur, alterius enim rationis sunt materiale & immateriale, intellectus enim agens non impedit possibilem à receptione specierum quantumcumque perficiat possibilem, sicut dicit Cōmentator comm. 4. & 5. tertij de anima.

Ad secundum verò in oppositum adductum dicitur, quod ea quæ sunt in intelligentiis sunt simpliciter actu intellecta, & penitus à materia denudata: quæ autem sunt in sensu sunt mere intellecta in potentia, quæ verò sunt in intellectu humano medio modo se habent, quoniam species primò vniuersaliter representat, secundariò verò vt in supposito, quandoquidem ex toto absolui non potest à materia, cum intellectus pro quacunque sui cognitione moueatur ab obiecto; & in singulari speculetur vniuersale, sicut dictum est: sed per monstrata hic arguit virtutem secundum quid, non autem simpliciter immaterialem: Quod si dicitur cum ipse intellectus sit in hac quantitate, quomodo igitur species in eo recepta poterit vniuersaliter representare: Cui dicitur hoc nihil prohibere: primò quia accidit sibi qua intellectus est vt sit in quantitate: secundò quoniam etsi est in quantitate, tamen quantitas non est principium illius operationis, neque in eo opere ea per se vitur: Tertiò quoniam ex dictis

pater, non ex toto absoluitur à quantitate & eius conditione, cum semper speculetur vniuersale in particulari: intellectus enim humanus habet, & quod sit intellectus, & humanus, qua enim intellectus est, vniuersale cognoscit, sed qua humanus vniuersale nisi in singulari perspicere nequit: Ad illud verò de organo dicitur iuxta prædicta ipsum indigere eo vt obiecto, non subiecto; quid autem vtrumque horum sit superiori capite dictum est; & si instetur nonne coniungitur materia per qualitates primas, qualis igitur vtrumque fiet? quare aut calor aut frigus, non igitur omnia cognoscet; Ad quod dicitur intellectum non coniungi materiae qua intellectus est, sed qua coniungitur sensui; quare etsi in opere sentiendi qualis fiat non tamen in opere intelligendi, propter quod vt intellectus est non est qualis, neque organicus. Quod si vltius queratur quod intelligere humanum sit accidens quod sine subiecto esse non potest, in quo igitur ponetur ipsum intelligere; Ad quod dicitur verè secundum essentiam ipsum intelligere esse in ipso intellectu, iuxta illud 3. de anima, anima est locus specierum non tota sed intellectus; verum quoniam intellectus humanus est in materia quasi per quandam cōcomitantiam, & ipsum intelligere quo-

dam concemirantiam, & ipsum intelligere quodam modo est in materia sed satis accidentaliter, quoniam intellectus quia intellectus est, accidit esse in materia, non tamen in aliqua parte corporis ponitur ipsum intelligere, sed in toto categorematicè sumpto, non enim in aliqua parte, quoniam sic esset organicus intellectus: & vel non omnia cognosceret, vel si omnia cognosceret ut cogitativa tantum singulariter & non vniuersaliter cognosceret, quare sicut intellectus est in toto, ita & intelligere; non inconuenienter igitur Alexander posuit totum corpus esse instrumentum intellectus, quoniam intellectus omnes vires comprehendit, & non aliquam partem determinatam, quoniam sic non omnia cognosceret, sicut neque aliqua virtutum sensitiuarum quamquam autem sic totum corpus ponatur instrumentum intellectus quasi ut subiectum, non tamen vere est ut subiectum, quoniam intelligere non recipitur in eo modo corporali, ut prius dictum est: Et si amplius quaeratur, an humanus intellectus indiuisibiliter recipiat: dicitur quod quia intelligit indiuisibiliter recipit: quia verò sentit, vel vegetat, diuisibiliter: neque inconuenit tam multiplicem naturam, natura tot diuersos modos recipiendi & operandi habere: Ad illud vero de experimento, in primis mirare quomodo Diuus Thomas illud adduxerit, cum Aristoteles; Ethic

dicat voluntatem esse impossibilem, veluti in appetendo immortalitatem, inde si voluntas nostra non est nisi in anima intellectiua, si appetendo immortalitatem per Arist. appetit impossibile: non ergo anima humana potest esse immortalis: Quare dicitur ad argumentum non esse euidentis signum illud, quoniam ut ibi dicit Philosophus, voluntas naturaliter est impossibile, cum in impossibili possit saluari ratio boni: & quod vltius dicebatur appetitum naturalem non frustrari: verum est sumendo naturale ut distinguitur ab intellectu, nam illud est opus intelligentiæ non errantis: unde in quod fertur voluntas sine cognitione, frustrari non potest: at sic per cognitionem, frustrari potest nisi sit recta: ratio præsentato enim summo bono etiam Diis competente, voluntas fertur in illud, esse impossibile: quare ne frustretur oportet voluntatem esse regulatam per rationem rectam: licet etiam dicere possemus quod sicut mulus medius inter asinum & equum de vtrisque participat, non tamen verè habet proprietates equi vel asini: sic & anima humana media inter materialia & immaterialia affectat æternitatem, licet eam assequi perfectè non possit; nam & mulus habens omnia instrumenta ad generationem perfectè eam consequi non potest, quamquam eam maximè desideret, imò

non inconuenit aliquod naturaliter à tota specie frustrari, dummodo secundum genus non frustratur, sicut dictum est de mulis in quibus frustrantur membra generationis, sed saluantur in suo genere, & talpa oculos habens non videt, sed in animali non frustrantur ut habetur lib. de hist. anim. quare & humanus animus desiderat immortalitatem quam consequi non potest absolute, sed sufficit quod separata simpliciter consequatur: quare Aristoteles 2. metaphys. comparauit humanum intellectum noctuæ & non talpæ, noctua enim aliquantulum videt, talpa autem nihil, vnde & 9. metaph. tex. ult. dixit intellectum humanum in cognoscendo abstracta, non esse cæcum, sed cæcutientem: quapropter æternitatem affectat, sed non perfecto appetitu desiderat: Ad verba autem Aristotelis patet responsio per ea quæ dicta sunt: vniuersaliter enim corpora cœlestia, homines, bestię, & plantæ animata sunt, eorumque animæ sub vniuersali definitione animæ continentur: verum non vno modo: intelligentiæ enim quæ actuant corpora cœlestia sunt actus corporis physici organici, sed non quæ intelligentiæ sunt, etiam & quæ actuant nihil recipiunt, sed tantum tribuunt: At humana anima simpliciter est actus corporis physici organici, quoniam nullam habet operationem in qua

aliquo modo non dependeat à corpore, etsi non ut subiecto, saltem ut obiecto, vnde aliquid recipit à corpore quod non contingebat in intelligentia in mouendo corpus, ipsa enim tantum tribuit & non recipit, sensitua autem & vegetatiua penitus immersæ sunt materiæ, licet vegetatiua magis quam sensitua, quare sunt actus prorsus corporis organici, & ut subiecti & ut obiecti hocque recte & ordinatè natura instituit, sicut enim ab omnino immobilibus quæ sunt intelligentiæ ad corpora cœlestia descendimus quæ tantum secundum locum mouentur, & hæc neque secundum totum, sed secundum partem; post hæc verò ad generabilia & corruptibilia quæ & secundum tota, & secundum omnem modum motus mutantur, sic & intelligentiæ inter omnes animas minimè sunt actus corporis organici, deinde humanus intellectus, tertio sensus, quarto vegetatiuus; indigere enim corpore quoquo modo non absoluitur ab imperfectione, vnde conuenientissimus est iste ordo: Ad id verò quod de intellectu agente dicebatur quoniam ipse verè est immortalis, quare & passiuus, quandoquidem ambo hi sunt partes essentielles vel potestatiuæ animæ humanæ, hinc dicitur quod verbum illud magis est in oppositum quam in propositum, ibi enim dicit Aristoteles quod so-

lus intellectus agens verè est immortalis & semper est in actu, passius verò non, cum quandoque intelligat & quandoque non, quare cum perpetuam non habeat operationem, neque perpetuam habet essentiam, vnde ad rationem dicitur quòd intellectus possibilis est secundum quid immortalis, sed ipse agens est verè immortalis, cum sit vna intelligentiarum, neque ipse est pars aliqua animæ humanæ, sicut Themistius & Auerroës existimauerunt, sed tantum motor: Quod autem Aristoteles dixerit esse partem animæ, verum est, vt anima communis est intelligentiæ & humano intellectui, ex quo non sequitur, quod sit pars animæ humanæ; est enim fallacia consequentis, & hoc est simile ei quod dicitur de materia prima, nã ipsa est susceptiua secundum verum esse omnium formarum materialium; intellectus verò tantum secundum esse intentionale, cum lapis non sit in anima, sed eius species; verum quod educit de potentia ad actum materiam primam secundum esse formarum, non est aliquid materiæ primæ, neque ei coniunctum secundum esse, sed motor vniuersalis qui natura agens dici potest, sic intellectus humanus cum eam proportionem habeat in genere intelligibilem qualem habet materia prima in genere sensibilem, vt etiam Themistius & Auerroës

constituentur, mouebitur ad suscipiendum omnes species ab aliquo quod non est pars eius, neque ei coniunctum, & hoc dicitur intellectus agens, sicut quod vniuersaliter mouet materiam dicitur mouens naturale; neque verum est quod subiungit Themistius scilicet quod nos sumus intellectus agens, vel quod sit pars nostri vt verè forma, sed tantum vt motor; illa enim copulatio purum figmentum est: Cætera autem quæ vterius adducebantur aut non sunt contra positionem, aut per dicta in alio capite sunt soluta, veluti qualiter intellectus veniat de foris, & remaneat post mortem.

CAPVT XI.

In quo monemur tria dubia circa ea que dicta sunt.

Circa ea quæ dicta sunt nonnulla oriuntur dubia.

Primum, quoniam dictum est animam humanam vere esse mortalem, secundum quid autem immortalem; istud quidem non videtur esse bene dictum, imò magis dicendum videtur simpliciter esse immortalem, & secundum quid immortalem, superiore enim continent inferiore,

ra, & non inferiora superiora; dicimus enim corpora celestia continere ista generabilia & corruptibilia, & non è conuerso: quare cum immortale sit supra mortale magis dicendum est animam humanam simpliciter esse immortalem & secundum quid mortalem, cum immortale contineat mortale, quàm dicamus ipsam esse mortalem simpliciter & secundum quid immortalem, cum mortale non contineat immortale.

Secundum dubium, quoniam si anima est immortalis secundum quid tantum, vel igitur verè & propriè est immortalis, vel non verè & impropriè: non primum vt dictum est: neque secundum, quia si impropriè dicitur immortalis non minus posset dici quæcunque alia res non sit: nam & impropriè posset appellari canis vel lepus: Cur igitur magis dictum est quòd sit immortalis quàm canis vel lepus, cum immortale impropriè de ea dicatur.

Tertium dubium est, quoniam tota radix huius positionis innititur ei fundamento, scilicet quòd intellectus humanus non habet nisi vnum modum intelligendi, sicut & sensus & intelligentiæ vnum modum cognoscendi: modus autem ille est medius inter modum cognoscendi abstractorum simpliciter & animæ sensitivæ, cum de vtroque participet, vt enim vniuersaliter cognoscit, conuenit cum

abstractis, vt verò tale vniuersale non speculatur nisi in phantasmate & singulari conuenit cum sensu, cum totaliter non cognoscat sine materiæ appenditiis: quare concludebatur medius inter materialia, verum hoc dubitationem facit, quoniam si talis dependentia cognitionis intellectus à phantasmate est speculari vniuersale in singulari, tunc intellectus cognosceret singulare, quod à multis negatum est: Dicunt enim aliqui singulare materiale per solum sensum cognosci posse, vel dato quòd concedamus intellectum cognoscere singulare, multistamen videtur quod nisi reflexe cognosci potest, vt 3. de anima tex. 10. videtur dicere Aristoteles, verum & hoc concesso, cum ista reflexio non potest imaginari nisi quidam discursus, vt ferè omnes interpretantur, qui discursus non sit nisi in tempore, & post simplicium cognitionem: Ergo ante compositionem & diuisionem, & consequenter, discursum, speculabitur vniuersale & non in singulari: ergo positio falso innititur fundamento.

*In quo ad dubitationes istas respon-
detur.*

CAPVT XII.

AD primam igitur dubitationem dicitur longe distare continere à participare: continere enim se habet per modum formæ, & contineri per modum materiæ, quare continens est perfectum & super excellens, ipsum autem contentum est imperfectum & excessum; verum è contrario est de participante & participato, participatum namque se habet per modum causæ & excedentis, participans verò per modum effectus & excessi, quare non conuenienter dicimus intellectum humanum continere diuinam & immortalitatem, verum è contra sed rectè dicimus intellectum humanum participare de diuinitate & immortalitate, & non è contra, quare Aristoteles 1. de part. cap. 10. non dixit, solus homo diuinitatem & immortalitatem continet, sed dixit, solus homo diuinitatis & immortalitatis est particeps, vel maximè; quod verbum additum est, quia & cætera mortalia de diuinitate participant; nam in omnibus naturæ numen est, vt idem dicit Aristoteles ex Heracliti sententia 1. de part. cap. vlt. Verum cætera

mortalia non tantum sicut homo: idem quoque reperit 4. de part. cap. 9. quapropter ratio coegbat quod intellectus humanus immortalitatem non contineret, non autem quòd immortalitatem non participaret, quod ponimus, scias etiam quod sicut aliquid verè mortale immortalitatis est particeps, imò omne productum sibi similis est sic immortalitatis particeps, sicut dicitur 2. de anima tex. 34. & 35. Ita aliquid immortale mortalitatis & caduci videtur particeps; Commentator enim 2. de cælo com. & 49. reddens causam de macula lunæ dicit esse, quia luna est de natura terræ, citatque Aristotelem lib. de anim. verum manifestius hoc dicit lib. de proprietatibus elementorum, ponit enim cætera elementa ab alijs erraticis participari, non igitur inconuenit & mortale immortalitatis, & immortale mortali participare.

Ad secundam dubitationem dicitur quòd etsi inter propriè & impropriè non datur medium, tamen per participationem propriatum datur medium, sicut licet inter substantiam & accidens non datur medium nihil enim est quod non sit vel substantia vel accidens; tamen aliquid ponitur participare de proprietatibus vtriusque, sicut & moueri secundum partem ponitur medium inter moueri per se & moueri per accidens, vt dicitur 5. phys. quare animus humanus

et si improprie dicatur immortalis, quia verè mortalis est, participat tamen de proprietatibus immortalitatis, cum vniuersale cognoscat, tametsi eiusmodi cognitio valde tenuis & obscura sit; non sic autem est de cane & lepore quantum ad istam operationem: Quare obiectio ibi facta cessat: quod si dicatur nos multum vilificare intellectum humanum, cum ipsum vix vmbra intellectus affirmamus: hinc quidem dicitur, quod verè comparando ipsum intelligentis vmbra est: Quod etiam docet Aristoteles, & in erratis de anima & 2. metaph. Non enim verè appellatur intellectualis, sed rationalis; intellectus enim simplex intuitu omnia intuetur: At ratiocinatio discursu, compositione, & cum tempore, quæ omnia attestantur super imperfectione & materialitate eius; sunt enim hæ conditiones materiæ: Si verò ipsum humanum intellectum comparaueris ad cætera generabilia & corruptibilia primum gradum nobilitatis obtinebit, quamquam corpus imbecillissimum & ferè infinitis infirmitatibus obnoxium deteriorisque conditionis quam sint ferè omnes bestię, vt optime Plinius lib. 7. natur. hist. manifestat: Adde insuper quod homo, vel est subiectus, vel aliis dominatur; si subiectus est consideret pessimam suam sortem, cum vix de mille millibus dominantibus vnus

mediocris virtutis reperitur, imò quasi semper in potestate constituti sunt amenes, ignorantes, omnique vitiorum genere referri quam dura autem sit huiusmodi fors satis liquet, cum nullum genus animalium sic ab aliquo suæ speciei prematur: si verò aliis dominetur, quam iniqua sit tyrannis satis abundè & Plato de Repub. & Aristoteles in Polit. declarant, ponuntque longe deteriorem esse tyrannidis conditionem quam subiectum quacumque subiectione: Quicunque igitur tantum magnificat hominem, non consideret ea quæ non experitur, sed ea quæ scit & ante oculos habet.

Ad tertiam autem dubitationem dicendum est quod quidam grauissimi interpretes D. Thomæ exponentes articulum 7. quæst. 84. primæ partis summæ, vbi de hac conuersione tractat D. Thomas, dicunt singulare reflexe intelligi, & quod huiusmodi reflexio est quædam argutio, dicuntque quod vniuersale non cognoscitur in aliquo singulari verum in aliquo particulari, verbi causa quod homo non cognoscitur in Socrate vel in Platone, sed in aliquo homine: aliquis autem homo ad hominem se habet infra terminos primi modi dicendi per se, quamuis non sit primò in tali modo, est tamen infra limites eius, sicut se habent perfectum & imperfectum ad vnamquamque rem; neque

homo est prior aliquo homine, cum conuertatur subsistendi consequentia, nam si homo est, est aliquis homo, & si aliquis homo est, homo est, quod esse non potest homo esset prior aliquo homine; hæc autem dicta apud me sunt valde ambigua, & primò quidem quod homo cognoscitur in aliquo homine, sed non in Socrate, neque in aliquo singulari, istud quidem in primis videtur esse contra experimentum; quoniam quantumcunque immateriale vel vniuersale cognoscamus semper nobis formamus aliquod idolum in cogitativa in quo illud speculari, vt & D. Thomas ibidem dicit, modo tamen idolum est quoddam singulare & singulariter representans, ratioque ad illud tendit, nam vult probare nos intelligere per conuersionem ad phantasmata quod fingi non potest nisi singulare; quoniam homo est in Socrate, & equus in hoc equo: etenim hæc sunt eius verba, quare ex eo quod homo est in hoc phantasmate, aliter enim probatio non esset conueniens: non enim ex eo quod est indifferenter in aliquo homine cognoscit in hoc phantasmate, & certe huius interpretis dictum litteræ contradicit, sic enim stat littera, cognoscit in aliquo Individuo quod manifestat per verba subsequencia, sequitur enim, natura humana est in hoc homine, & equina in hoc equo: Amplius difficillimum est

apud me intelligere illam argumentationem, cum hoc quod mihi videtur multipliciter deficere: nam ex primo priorum omnis vera argumentatio habet aliquam propositionem vniuersalem, quoniam singulare ex singulari inferitur, vniuersalis autem propositio inductione habetur, vt 1. & 2. post. patet: Inductio autem est singularium, vt satis notum est: quare in cognitione singularis præsupponitur singularis cognitio: Amplius si ad intellectiōem Socratis indigemus illa obscurissima arguitione quam ipse dicit, tunc magnum tempus apponeretur ad cognoscendum Socratem post hominis cognitionem, ego quoque fateor me intelligere Socratem esse hominem, nihilque de illa arguitione intelligo, puerique & idiotæ discursu carentes nescirēt hoc esse hominem & illud canem, cum arguitionem illam non habeant; Præterea aliquis homo secundum ipsum non est singulare licet determinet hominem, sed nihil videtur in aliquo homine esse determinatiuum hominis nisi illud syncategorema (aliquis) quod non videtur, cum in se plus habeat quam homo & tamen determinans debet se habere in minus quam determinatum; Præterea quod ipse dicit hominem & aliquem hominem esse simul, quoniam mutuo se inferunt; verum eodem argumento si omnia singularia contenta sub homi-

ne accipiantur eodem modo sub disiunctione se inferent cum subsistendi consequentia; nemini tamen dubium est quod homo secundum intellectum est prior singulari, quamuis non secundum rem, & de prima est sermo; Porphyrius namque in communitatibus probat genus prius esse differentiis & speciebus, quoniam sublato genere nec sunt species nec differentiae, verum ipsis sublatis non aufertur genus, quod equidem intelligi nequit secundum rem, sed tantum secundum intellectum: Quare mihi dicendum videtur quod intelligit hominem in singulari indeterminate tamen; quoniam etsi nunc intelligo hominem in Socrate, possum tamen & in Platone, & in quouis alio, dummodo sit in aliquo singulari; sicut omne corpus est in vno loco singulari, indeterminate tamen, diciturque quod simul tempore cognoscit vniuersale & singulare, licet prius natura vniuersale, quamquam non desint qui singulare prius intelligi affirmant, & ut existimo nedum natura verum & tempore, cum ponant vniuersalis cognitionem per comparationem singularium haberi; verum pro nunc cum prima opinione transeamus: Cumque dicebatur quod singulare non cognoscitur nisi reflexe ex 3. de anima, quamuis Themistius & Auerroes sic illa verba non interpretatur: verum hoc nunc con-

cesso dicimus vere & proprie talem intellectum esse reflectionem & conuersionem ad phantasmata, ut verbis D. Thomae utar quod apertum est videre, num. 8. de physico auditu in ea parte in qua ostendit motus reflexos non continuari, definit motum reflexum cum esse qui in idem terminatur a quo incepit; verum cum anima humana per cogitativam comprehendit singulare primo, deinde eadem per intellectum vniuersale comprehendat quod tamen in eodem singulari speculatur quod per phantasiam cognitum est, vere reditum facit, & per consequens conuersionem, quoniam ex singulari per phantasiam cognito, eadem anima per intellectum ad idem redit; neque satis video quomodo syllogismus vel argumentatio reflexio vel conuersio comode nuncupari possunt, cum non ex eodem in idem, verum ex diuerso in diuersum procedant, eademque specie utrumque comprehenditur, licet non aequè primo: neque inconuenit plura simul intelligi dum per vnam speciem intelligantur: magis autem hoc quam illud singulare comprehendit, quoniam huius est phantasma, non illius: etenim ex huius leonis inspectione leonem & hunc leonem intelligo, non tamen magis leonem & hoc quam ex illo qui moratur in syluis: etenim si illum inspicere non minus leonem intelligerem,

verum hunc intelligo & non cum qui in syluis, quia huius & non illius phantasma habeo, quare fundamentum stat.

CAPVT XIII.

In quo multa ardua difficultates mouentur aduersus id quod dictum est.

Verum aduersus positionem hanc maiores difficultates insurgunt, quibus quantum video satisfacere non leue est.

Primo, quia si anima humana est mortalis, quemadmodum conclusum est, tunc non dabitur vltimus finis hominis quia homo est, & sic non erit felicitabilis; sed huius oppositum ponitur ab Aristotele 1. ethic: vt satis liquet. Est etiam contra commune dictum, vbi dicitur quod homo est animal felicitabile, cum sit rationis capax: Quod etiam patet ex suo opposito, cum 2. phys. diffortunium seu infelicitas non cadit in bestias, sed tantum in rationalia: Ergo anima non est mortalis, Omnia patent excepta conditionali quæ est maior propositio, scilicet quod si esset mortalis non esset vltimus finis hominis quia hominis, quæ sic probatur, quoniam si quis esset vltimus finis

talis

zalis cum in parte vegetativa & sensitiva neque in bonis corporis vel fortunæ poni possit, vt satis strictè Aristoteles 1. ethic. demonstrat, & Boetius copiose 2. & 3. de consolatione, & D. Thomas lib. 3. contra Gentiles: Ergo in bonis animi seu eius virtutibus poneretur eius felicitas: Verum cum virtutes animi diuidantur in morales & intellectuales, & in moralibus felicitas poni non possit, vt citati viri lucide ostendunt, restat quod intellectualibus: Diuisis autem intellectualibus in suas partes, vt 6. ethic. patet, in nulla videtur rationabiliter poni posse felicitas, præterquàm in habitu sapientiæ, quæ præcipue de Deo contemplatur, sicut plana videtur Aristotelis sententia 10. ethic. sed & hoc ex multis rationibus refellitur: Primo quidem, quoniam talis cognitio exigit hominem valde excellentis ingenij, & præter hoc totaliter abdicatum à rebus mundanis, bonæ naturæ, scilicet sanæ & non indigentem necessariis: verum tale rarissimi esse possunt, etiam in longis sæculis vix vnus reperitur, quod docet quotidiana experientia, & historæ declarant: hoc autem repugnat rationi felicitatis, quia est bonum conueniens cuiuslibet homini non orbato, cum quilibet homo naturaliter eam desideret: Amplius quoniam talis cognitio valde debilis est: & multum incerta, cum magis sit

E

opinativa, quàm scientifica, quod declarant diuersæ opiniones: cum vix duo in talibus reperiantur consentientes, nosterque modus intelligendi idem demonstrat, qui est per sensus, & talia remotissima sunt à sensibus: quo fit vt magis ignorantia quàm cognitio, & suspicio quàm certitudo debeat appellari: quis autem hanc ponet esse felicitatem cum in felicitate quiescimus, in hac vero titubamus & non quiescimus? Insuper felicitas rationem habet termini, hæc verò tota est in via cum nullus tantum scit quantum scire potest, imò quanto magis scit tanto magis scire desiderat: Præterea ad istam capessendam, quot artes, quot scientiæ, quot labores, quot vigilæ sunt requisitæ: quare cum vix vita sufficiat pro vna arte capessenda, quomodo ad talem finem peruenire poterit? Cùmque quis intuebitur quàm incertus sit de vita sua, de viribus suis, de euentibus potentibus eum impedire & tollere eum de medio, quomodo tantum & tam difficile iter aggreditur? Amplius cùm tempus generationis talis felicitatis sit maximum, viaque perueniendi difficillima, oportet enim hominem se quasi totum abdicare à corpore, cùm sit in corpore, & dubius est de euentu: & etiam postquam peruenierit, in momento eam amittere, vel moriendo, vel ex aliquo alio casu, quomodo igitur ista

non verius nuncupabitur infelicitas quàm felicitas? Quare non irrationabiliter multi dixerunt si anima humana mortalis est longe deteriore esse conditionem hominis quàm bestię cuiusvis, inspecta hominis imbecillitate quantum ad corpus, quod tot infirmitatibus est subiectum, & animi inquietudine, qui semper huc atque illuc vertitur.

Secundò quia stante animi humani mortalitate, homo in nullo casu quantumcunque vrgentissimo deberet eligere mortem: & sic remoueretur fortitudo quæ præcipit contemnere mortem, & quòd pro patria & bono publico debemus mortem eligere, neque pro amico deberemus exponere animam nostram, imò quòd cunque scelus & nefas perpetrare magisque mortem subire, quòd est contra Aristotelem 3. ethic. & 9. eiusdem: & contra naturam, cuius signum est quod naturaliter odimus ista facientes etiam pro eorum vita tuenda, eosque vituperamus, naturaliter autem contraria facientes amamus & laudamus. Quòd autem hoc sequatur satis patet, quia electio habet rationem proprii boni, modo mors totum bonum destruit, nihilque in ea est eligibilis: quod etiam patet ex Platone in Phædone, vbi testatur mortem æquo animò non esse ferendam nisi spes esset de meliori vita: dicit quoque 5. de legibus, qui hanc

vitam summum bonum censet eam decorat. D. 3. Thomas etiam ethic. quasi dubitat quomodo ponentes animam esse mortalem possunt eligere mortem, & in expositione symboli Apostolorum dicit super parte illa (carnis resurrectionem) quòd proculdubio nisi esset spes resurrectionis quodcunque flagitium esset potius perpetrandum quàm morientum.

Tertiò, quia sequitur aut Deum non esse gubernatorem Vniuersi aut iniquum, quorum vtrumque scelus est: nam si non omnia gubernaret non esset Deus, & si Deus, summum bonum, cum nihil potentialitatis habeat, & si summum bonum, quomodo in eo iniquitas? Hoc autem apertum est videre, quia tot mala in hoc mundo sunt quæ ignota hominibus sunt, & si nota impunita reliquuntur, imò sæpe pro malo maxima bona reportant: è contra de bonis qui vel non cognoscuntur vel si cognoscuntur remanent sine præmio, & multoties mortem & damna sustinent: hæc autem vel non cognoscit Deus, vel si cognoscit, & sic impunita vel sine præmio relinquat, sicut dicit Hieronymus Deus non est.

Quartò, quia omnes leges tam quæ fuerunt quàm quæ sunt, ponunt animam post corpus remanere, & sic hoc est maximum famosum & in toto orbe celebra-

tum: quare vel oportet dicere animam esse immortalem, vel quòd totus mundus decipitur, famosumque ex toto esset falsum, quod tamen Philosophus in de Somno & vigilia negat.

Quintò, quia multa sunt experimenta per quæ euidenter comprehendi potest eius immortalitas: Plato namque in Phædone refert, quod circa monumenta visa sunt phantasmata vmbrosa animarum, & hæc sunt animæ malorum hominum: dicit etiam 9. de legibus occisorum animas sæpe interfectores hostiliter insequi, propter quod aliqui existimauerunt ad præsentiam interfectoris vulnera sanguinem emittere: refert quoque 10. de Repub. quendam Pamphilum à mortuis resurrexisse quide pœnis & malorum cruciatibus horrenda referebat: Plinius quoque iunior narrat Athenis infamem fuisse domum in qua & simulacrum horridi senis aspiciebatur, & strepitus audiebatur, atque Athenodorum Tharsensem philosophum simulacrum illud vidisse conductæ domo, eoque duce compertisse in arca domus sub terra ossa incerta carenis, & sicut mos erat sepelisse domum deinde illam à strepitu liberatam: refertque Possidonius Stoicus quod duo quidem Arcades familiares cum Megaram venissent, alter ad hospitium, qui vi coenati quieuerunt, nocte visus est in somnis

ei qui erat in hospitio ille alter orare vult
 sabueniret quod sibi à caupone interitus
 pararetur. hic primo territus summo sur-
 rexit, deinde cum se collegisset, idque
 visum pro nihilo habendum duxisset re-
 cubuit, tum ei dormienti ille idem visus
 est rogare vult quoniam sibi viuo non sub-
 uenisset, mortem suam saltem ne inultam
 esse pareretur, se interfectum à caupone
 in plaustrum esse coniectum, & supra
 stercus iniectum petere vult mane adesset ad
 portam priusquam plaustrum ex oppido
 exiret, hoc ergo somnio commotus, ma-
 ne bubulco præsto ad portam affuit, qua-
 fuit quid esset in plaustro, ille perterritus
 fugit, mortuus erutus est, caupo re pate-
 facta pœnas dedit. Simonides quoque cum
 ignotum quendam proiectum mortuum
 vidisset eumque humasset, haberetque in
 animo nauem conscendere, moueri visus
 est ne id faceret ab eo quem sepultura af-
 fecerat, si nauigasset naufragio peritu-
 rum, redijt Simonides, cæteri naufragium
 fecerunt: infinitaque huiusmodi adduci
 possent: Testor ego quoque me multa per
 somnia habuisse, quæ quasi consilia sunt,
 quare animas defunctorum esse aperte
 hæc videntur declarare.

Sexto, quia multa leguntur, & expe-
 rientia sentiuntur, quod quidam à dæmo-
 nibus vexantur, qui & præterita & futu-
 ra prænuntiant, referuntque se esse animas

aliquorum defunctorum: experimenta
 autem negare est impudentiæ & vesanix.

Septimo, quia & Aristoteles videtur
 ponere animas immortales, tum quia i.
 Ethic. dicit pro nepotum infortunia ali-
 quid facere ad animas defunctorum, tum
 quia ponit eas præmiari post mortem,
 nam lib. 2. œconom. cap. 2. sermonem fa-
 ciens de Alceste & Penelope dicit quod fa-
 ctæ in malis fideles sibi præparauerunt
 gloriam immortalem, & iuste à viris ho-
 noratæ sunt, neque à Diis sunt imme-
 ritæ.

Octauo, quia omnes huius sententia
 sectatores fuerunt & sunt viri impiissimi
 & scelestissimi sicut Epicurus ignauus, fla-
 gitiosus Aristippus, insanus Lucretius, Dia-
 goras dictus Athenis Epicurus, bestialissimus
 Sardanapalus, & omnes quorum conscien-
 tia premitur à flagitiosis criminibus: At
 contra viri sancti & iusti quorum imma-
 culata est conscientia asseuerentur eam
 immortalem pronuntiant: Quare Plato
 epist. ad Dionysium quæ incipit, Audiui
 ex Archedemo, vbi sic dicit, sit enim na-
 tura quadam vt ignauissimi homines nihil
 curent quæ sit de ipsis futura opinio, pro-
 batissimi autem viri cuncta faciunt quò in
 futuris sæculis bene de se loquentes homi-
 nes audiant: quam ego coniecturam facio
 esse aliquem sensum his, qui mortui sunt
 rerum nostrarum, quoniam optimi animi

sic fortè diuinant, deterrimi nequaquam:
validiora verò sunt diuinorum virorum
præfagia quàm aliorum.

In quo ad obiecta respondetur.

CAPVT XIV.

ARduum quippe & onerosum mihi
videretur his argumentationibus satisfacere,
& cò præsertim, quoniam famosum
est animam post mortem remanere,
& vt 2. metaph. scribitur, difficile est contra
consuetudinem loqui, verùm quantum
dabitur facultas in materia, saltem
probabiliter dicere conabimur.

Pro responsione igitur ad primum,
sciendum est quod vnaquæque res saltem
perfecta habet aliquem finem, eumque finis
boni rationem obtineat vt dicitur 2. Metaph.
non tamen quod est magis bonum det
vnicuique rei pro fine assignari, sed solum
secundùm quod conuenit illi naturæ & ei
proportionatur: nam etsi sentire melius
est quàm non sentire, non tamen lapidi
conuenit sentire neque esset bonum lapidi,
sic enim non amplius esset lapis, quare
assignando finem homini sitalem qualem
Deo & intelligentiis assignaremus non
conueniens foret assigna-

tio, quandoquidem sic non esset homo:
Secundò accipiendum est & maximè me-
moræ mandandum, quod totum genus
humanum vni singulari homini compara-
ri potest, in vno autem indiuiduo huma-
no sunt multiplicia & diuersa membra,
quæ & ad diuersa officia siue diuersos fines
proximos sunt ordinata, cum hoc ta-
men quòd omnia ad vnum finem de-
putata sunt quare omnia illa in aliqui-
bus debent communicari; quòd si ordo
iste præuocaretur, aut homo non
esset, aut incommode omnia verò mem-
bra ordinantur in communem utili-
tatem ipsius hominis; & aut vnum est ne-
cessarium altero, & è contrà, aut saltem
vtile; licet aliquando & illud magis, illud
verò minus; vnde cor necessarium est ce-
rebro, & cerebrum cordi, corque neces-
sarium est manui, manus verò vtilis cor-
di: & dextera vtilis sinistræ, & sinistra dex-
træ, omniaque membra communicant in
vita & naturali calore, indigentque spiri-
tu & sanguine, sicut ex libro de animalibus
apertum est videre: yltraque hæc in
quibus communicant singulorum membrum
singulare habet officium, cor enim vnum,
cerebrum alterum, hepar aliud, & sic de
residuis, vt eodem lib. de anim. declara-
rat Aristoteles, verùm copiosius Galenus
libro de utilitate particularum: hæc autem
officia siue opera non sunt æqualia, verùm

vnū prius, & alterum posterius, vnū perfectius, & alterum imperfectius; nā secundū Aristotelem cum cor sit nobilissimum & primum, ideo officium eius est nobilissimum & primum, & sic de reliquis discurrendo; & quantumcumque cerebrum verbi causa non sit ita perfectum sicut cor, in suo tamen genere potest esse perfectum: quare sicut omnia membra inter se habent latitudinem & diuersitatem, ita vnumquodque genus membri, infra tamen certos terminos, etenim neque omnia corda sunt æquē magna vel consimiliter calida, & sic de reliquis membris illud quoq; obseruandum est quod quantumcumque inter ista membra sit tanta diuersitas non tamen ea & talis vt discordia pariat, sed debet esse commensurata diuersitas; quod si vltra modum fiat, aut perditio indiuidui, aut ægrotudo consequitur; si etiam nō esset illa commensurata diuersitas, indiuiduum minimē constare posset; etenim si omnia membra essent aut cor, aut oculus, animal non esset, veluti in symphoniis & concentibus si omnes voces essent vnus ordinis non causeretur concentus & delectatio, taliterque disposita sunt vt neque vniuersum indiuiduum, neque aliqua eius pars meliori modo potest esse disposita quā sit, sicut Plato in Timæo dixit quod Deus dedit vnicuique

quod optimum sibi & vniuerso; Eodem itaque pacto censendum est de toto genere humano; vniuersum namque humanum gentis est sicut vnū corpus ex diuersis membris constitutum quæ & diuersa habent officia, in communem tamen vtilitatem generis humani ordinata, vnumque tribuit alteri, & ab eodem cui tribuit recipit, reciprocaque habent opera: neque omnia possunt esse æqualis perfectionis, sed quibusdam data sunt perfectiora; hæcque inæqualitas si tolleretur, aut genus humanum periret, aut non incommode constaret: habent tamen aliqua in quibus omnia aut ferē omnia communicant, secus enim non essent partes vnus generis, & ad vnū commune bonum tendentia, sicut de vnus singularis hominis membris dicebatur; Neque inæqualitas inter homines, commensurata tamen, debet discordiam parere; imō sicut in symphonia vocum commensurata diuersitas concertum delectabilem facit; sic commensurata diuersitas inter homines perfectum, pulchrum, decorum, & delectabilem generat: incommensurata verō contrarium: his igitur sic digestis, dicamus quod omnes homines ad huiusmodi finem communem consequendum debent in tribus intellectibus communicare, scilicet speculatio, practico, & factiuo: nullus enim homo est non orbatu, & in ætate debita consti-

tutus, quialiquid horum trium intellectuum non habeat; veluti nullum est membrum quod sanguine & calore naturali non participat: vnusquisque etenim homo habet aliquid de speculatione, & fortè in vnaquaque scientia speculatiua, quia saltem principia quæ vt 2. metaph. dicitur sunt sicuti ianuæ domus, quas nulus ignorat, quis enim est qui prima principia ignoret; veluti de quolibet dicitur esse vel non esse, non contingit idem simul esse & non esse, quis omnino Dei ignatus, entis, vnus, veri, boni; & sic de reliquis, quod nimis onerosum esset percurrere, hæc autem ad Metaphysicam pertinent: De naturali quoque manifestum est, cum ista subiaceant sensibus quæ primo intellectui occurrunt; in ellathematica quoque illud clarum est videre, cum sine numeris & figuris vita humana duci non possit, omnesque homines, horas, dies, menses, & annos cognoscunt, multaque alia quæ sunt Astronomici negotij, non minusque nisi cæcus sit aliquid de visionibus cognoscit, quod est opus Perspectiuæ, nisi que surdus sit de concenibus quod ad Musicam spectat, quid dicam autem de Rhethorica & Dialectica? quandoquidem Aristoteles in proemio Rhethoricæ dicat, propter quod & modo quædam omnes participant am-

babus: De intellectu autem operatiuo qui est circa mores, respublicas, & res domesticas illud quidem apertissimum est, cum vnique datum sit bonum & malum cognoscere, esse partem ciuitatis & familiæ, etenim huiusmodi intellectus verè & proprie humanus nuncupatur, vt Plato in de Republica & Aristoteles in Ethicis testantur: de factiuo autem intellectu illud in propatulo est, quandoquidem nullus homo sine hoc vitam degere potest: etenim sine mechanicis & necessarijs ad vitam homo non potest durare, verum scire oportet quod tamen vnusquisque homo de tribus enumeratis intellectibus ex toto non priuetur, non tamen homo æqualiter se habet ad hos: Nam speculatiuus intellectus non est hominis, sed Deorum vt tradit Aristoteles 10. Ethic. & Plato in Timæo, maximum donum Deorum est Philosophia; quare nullo pacto in hoc homo cum cæteris mortalibus communicat; Ideo etiam homines omnes aliquid huius habent, exactè tamen & perfectè paucissimi & habent & habere possunt, propter quod contingit quod ea pars generis humani quæ se rotam speculationi tradit, eam proportionem tenet in genere hominum quàm cor in genere membrorum, quamquam & latitudo modorum sit vt quidam mathematici, quidam phisici, quidam medici

quidam verò methaphysici sint, interque omnes istos modos est latitudo, sicut satis liquet: intellectus autem factivus qui infimus & mechanicus est omnibus quidem hominibus est communis, imò & bestiarum hoc participant, ut docet Aristoteles li. de hist. animal cum multarum bestiarum causas construant, multaque alia quæ intellectum factivum prætendunt, hincque maxime necessarius est, adeo ut maior pars hominum circa hunc detenta sit: quare scemineus sexus fere ex toto huic incumbit, ut texere, filare, &c. maximaque hominum pars agriculturæ vacat, deinde diversis artificijs, neque qui uni incumbit, alteri artificio commodè incumbere potest, quapropter Plato in de Repub. & Aristoteles in Polit. iusserunt ut quemadmodum vnum membrum commodè non exercet diversa officia, sic nec vnus artifex diversis artificijs diversis vacare debet, neutrum enim consequetur, operativius autem intellectus, vere convenit homini & unusquisque homo non orbatus perfecte eum consequi potest, & secundum eum simpliciter & absolute homo dicitur bonus & malus: secundum verò speculativum & factivum nisi secundum quid, & cum determinatione: secundum namque virtutes & vicia homo, dicitur bonus homo, & malus homo: ac

bonus methaphysicus non bonus homo dicitur, sed bonus metaphysicus: bonificator domificator non bonus absolute, sed bonus domificator nuncupatur: quia propter homo non indigne fert, si non metaphysicus, physicus, vel faber appellatur: at si fur, intemperatus, iniustus, imprudens, vel aliquid huiusmodi vitiosum dicatur, maxime indignatur & excandescit, tanquam esse studiosum vel vitiosum humanum sit, & in nostra potestate repositum: At esse Philosophum, vel domificatorem non nostrum est neque homini necessarium; Quo fit ut omnes homines possint & debeant esse bene morigerati, non autem omnes philosophi, mathematici, domificatores, &c. neque enim constaret genus humanum nisi esset tanta diversitas, sicut supra de membris dictum est: Redeuntes igitur ad propositum dicimus quòd finis generis humani in vniuersali est participare de illis tribus intellectibus, secundum quos etiam homines inter se communicant & viuunt, & vnus alteri aut est utilis aut necessarius, sicut omnia membra in vno homine communicant in spiritu vitali, & habent operationes mutuas inter se, & ab hoc fine homo absolui non potest: verum quantum ad intellectum practicum qui proprie hominis est, quilibet homo perfecte debet habere: Ad hoc enim ut genus huma-

num recte conseruetur, quilibet homo debet esse virtuosus moraliter, & quantum possibile est carere vitio, sibi que imputatum est vitium tanquam suum in quocunque statu reperiatur, siue egenus, siue pauper, siue diues, siue mediocris, siue opulentus: De alijs autem intellectibus non est necessarium, imò neque possibile, neque conuenit generi humano: non enim constaret mundus si quilibet esset speculatiuus, imò neque ipse, cum impossibile sit vnum genus hominum utpote physicum sibi esse sufficiens, neque esset tantum domiciliorum genus, vel aliquid huiusmodi, neque fieri potest ut vnus perfecte exerceat opera alterius, nedum omnium sicut contingit in membris, quare vniuersalis finis generis humani est secundum quid de speculatiuo & factiuis participare, perfecte autem de practico, vniuersum enim perfectissime conseruaretur si omnes homines essent studiosi & optimi, sed non si omnes essent philosophi, vel fabri, vel domicilatores, neque ita est in virtutibus moralibus sicut in artibus & scientiis, quòd vna impediat aliam, & incumbere vni impediatur incumbere alteri: verum ut dicitur in ethicis, virtutes morales sunt connexæ, & qui perfecte habet vnā habet omnes, quare omnes debent esse studiosi & boni, esse verò philosophum, mathematicum, architectum sunt fines parciales, sicut ce-

rebrum habet proprium officium, & hepar suum, neque ista inæqualitas in genere humano debet parere inuidiam & lites inter ea, sicut neque diuersitas in membris, imò vnionem & pacem, maxime cum quilibet debet esse moralis à quotalia relegata sunt, & sicut vnumquodque elementum secundum totum categorice est debite situatum, aliqua tamen pars ipsius melius quàm alia, non enim quælibet pars ignis tangit sphaeram lunæ, nisi ut toti coniuncta est, neque quælibet pars terræ est centrum mundi, nisi ratione totius, ita non quilibet habet vltimum finem qui conuenit parti nisi ut pars generis humani, sufficit autem habere communem finem humanum, quapropter ad rationē dicitur quod si homo mortalis est, quilibet homo potest habere finem qui vniuersaliter cōuenit homini, qui tamen cōpetit parti perfectissimæ nō potest neque cōuenit, sicut non quodlibet mēbrum potest habere perfectionē cordis & oculi, imò non constaret animali sic si in quolibet homo esset speculatiuus, non constaret communitas humana, quare & plura climata, & diuersæ regiones sunt necessariae; felicitas igitur non stat in habitu speculatiuo per demonstrationem, tanquam conueniens vniuersaliter generi humano, sed tanquam primæ parti principali eius; & quantumcumque ceteræ partes ad talem felicitatem

peruenire non possint, non tamen ex toto priuantur felicitate, cum aliquid speculatiui, & aliquid factiui habere possint, perfectèque practici, qui habitus quasi vnumquemque beatificare potest agricola, enim vel faber, egenus, vel diues, si moralis sit, felix nuncupari potest, & vere nuncupatur, sortèque sua contentus abit; cum hoc quod etiam præter felicitatem moralem potest appellari felix agricola, vel felix domificator, si feliciter in agricultura operetur, vel in construenda domo: licet non tam propriè propter hoc felix nuncupetur; hæc enim non sunt in potestate humana, sicut virtutes & vitia; non igitur genus humanum à suo fine frustratur, nisi seipsum talem faciat; & quod vltèrius addebatur, quoniam talis speculatio non videtur posse facere hominem felicem cum sit valde debilis & obscura; huic dicitur quod tamen si in ordine ad æterna huiusmodi sit, & ad eam quæ intelligenteratur, tamen inter res morales nihil excellentius haberi potest, sicut Plato in Timæo dixit; neque mortalis immortalẽ felicitatem appetere debet, quoniam immortalẽ mortali non conuenit, sicut ira immortalis non conuenit homini mortali, vt 2. rhetor. dicit Aristoteles; quare primo supposuimus quòd vnicuique rei proportionatus finis assignetur; si enim homo sit temperatus non impossibilia appetet, neque si conueniunt, talem enim ha-

bere felicitatem est proprium Deorum qui nullo modo à materia & transmutatione dependent; Cuius oppositum contingit in humano genere quod est medium inter mortalia; & cum vltèrius dicebatur quia finis debet quietare, hoc autem hominis intellectum & voluntatem non quietare hinc dicitur quod Aristoteles in fine 1. ethic. non ponit felicitatem humanam tanquam perfectè quietantem, imò ponit quod quantuncunque homo sit felix non tamen tam stabilis est quin multa perturbent ipsū, non enim esset homo, verum non remouent à felicitate, sicut non quouis ventus euellit arborem; licet moueat folia: quare in humana felicitate sufficit stabilitas non remouibilis, licet aliquàlter conturbabilis, imò quod plus est & in quacunque ætate: in iuuenili enim si exactam non habet cognitionem quæ in virili congruit, dummodo habeat iuuenili congruentem contentus est pro illa ætate, neque amplius appetit quàm sibi conueniat, quare neque angustabitur vt dicebatur: & cum vltèrius procedebatur quod nunquam tanta scit quantà scire potest, nec tam clarè quin clariùs: dico quod hoc non tollit felicitatem eius, dummodò tantum habeat quantum sibi pro illo statu continet, & ex parte sui non deficiat: Nam temperati appetitus est tantum appetere quantum diligere potest: ita temperati, est contentari eo quod sibi conuenit

& habere potest : & cum vltius adiungebatur cum homo sciat se citò amissurum scientiam , & quod multis modis auferi potest , magis sibi erit miseria quàm felicitas : hinc dicitur quod illiberalis hominis est non velle restituere quod gratis accepit , cum homo præsupponitur mortalis : Nam & purgatoriam antiqui appellauerunt , cum ea lege receperit vt sciat naturæ concessuram , gratias Deo & naturæ ager , semperque erit paratus mori neque mortem timebit , cū vanus sit timor de inenitabilibus , nihilque mali conspiciat in morte : Cumque vltius inferebatur quod hominis conditio longe peior esset quocunque bruto : certe mea sententia hoc non est philosophicè dictum , cum opera bestialia quantumcumque quæta in suo genere supponantur inquieti in genere intellectualium , quis mallet esse lapidem vel ceruum longæ vitæ quàm hominem quantumcumque vilem ? cum hoc quod vir prudens in quolibet statu & temptore potest ferre animum quietum , quamuis à tribulationibus corporeis vexaretur , imò vir sapiens magis eligeret se esse in extrema necessitate , & in maximis tribulationibus quàm esse insipientem , ignauum , & vitiosum in dispositione contraria , neque verum est quòd videns immensos labores , abdicationem à voluptatibus corporalibus , obscuram agnitionem de rebus , facilem amissionem acquirentium , magis de-

clinaret ad vitia & corporalia quàm moueretur ad acquirendam scientiam , si vir iste secundum rationem operatur ; nam quæcumque modicula particula scientiæ & virtutis præponenda est omnibus delectationibus corporalibus , imò & regnis ipsi in quibus superabundant tyrannides & vitia : Quare primum argumentum non videtur convincere animam esse immortalem.

Ad secundum in quo inferebatur quòd posita mortalitate animæ , tunc nunquam debeamus eligere mortem ; huic dicitur minimè illud sequi , verum magis oppositum , nam 3. Topic. dicitur de duobus malis minus est eligendum , & 3. ethic. electio est bonorum , renuere autem malorum : Cum igitur in eligendo mortem pro patria , pro amicis , pro vitio euitando maxima virtus acquiratur , aliisque multum proficit , cum naturaliter homines huiusmodi actum laudent , nihilque pretiosius & felicius ipsa virtute , ideo hoc maxime eligendum est : At scelus perpetrando communitati maximè nocet , quare & sibi , cum ipse pars communitatis sit , vitiumque incurrit , quo nihil infelicius , cum desinat esse homo , vt Plato pluribus locis in de republica dicit : ideoque hoc habet rationem fugibilis : Ad adeptionem etiam illius virtutis sequitur felicitas , vel magna pars felicitatis , etsi parum duratura : At ad peccatum illud sequi-

tur miseria : nam teste Platone vitium miseria est , & tandem mors , cum propter commissum scelus non sequatur immortalitas , nisi forte secundum infamiam & vituperium : sed manifestum est minus malum esse primum quam secundum , neque magnum tempus viuere cum infamia est præponendum viuere tempore paruo cum laude , sicut vita hominis quantuncunque brevis est præponenda vitæ bestiarum quantuncunque diuturna : nam Aristoteles 1. ethic. dicit vitam longeuam non præferendam esse vitæ breui , nisi cætera sint paria : neque per se in tali casu mors eligitur , cum nihil sit , verum actus studiosus , licet ad eum sequatur mors : sicut non committendo vitium , non renuitur vita , cum in se sit bona , sed vitium renuitur , ad cuius perpetratiorem sequitur vita : Quod vero dicitur de dicto in Phedone , Plato in de republica & Critone ponit , quod sicut vita cum infirmitate incurabili est renuenda , imo è viuis auferenda , sic anima cum peccato extirpanda est , animæque si æterno viueret in peccato summa miseria est , quandoquidem ipsi animæ nihil deterius est ipso vitio : verum illud dixit Plato quantum ad id quod de facto contingeret , si enim homines non sperarent meliorem vitam post mortem , iniquissimo animo sine dubio eam tolerarent , quia ignorant excellentiam virtutis & ignobilitatem vitij : soli enim Philosophi &

studiosi , vt dicit Plato in de republica , & Aristoteles 6. ethic. sciunt quantam delectationem generent virtutes , & quantam miseriam ignorantia & vitia : imo Socrates in Apologia quam Plato scripsit dicit , siue animus mortalis sit , siue immortalis , nihilominus contemnenda est mors : neque aliquo pacto declinandum est à virtute quicquid accidat post mortem : eodem quoque modo existimo interpretanda esse dicta D. Thomæ super Symbolo Apostolorum : non quod scelera sint potius committenda quam mors subeunda , si anima esset mortalis , illud namque neque sapienter , neque theologicè dici censeo : sed quod homines non cognoscentes excellentiam virtutis & fecunditatem vitij , omne scelus perpetrarent priusquam mori , quare ad refrenandum diras hominum cupiditates data est spes præmij , & timor punitionis : quod etiam supposita animorum mortalitate in aliquo casu subeunda sit mors , manifestant multæ operationes bestiarum , in quibus non est dubium animas mortales esse , atque instinctu naturæ duci : refert namque Aristoteles 6. de hist. cap. 30. quod Virgilius noster 4. Georg. commemorat , apes pro sui ducis tutela & reipublicæ morti se exponere , scribitque ibidem marem pro vxore tuenda mortem subire , refertque eodem lib. 9. de hist. cap. 37. camelum morsu defixo camelatium interemisse , quod ipsū dolo cum

matre coire compulsiſſet, equumque eodem modo deceptum idem ſcelus perpetrare, at vbi rem cognouit ſe præcipitem interemiſſe: hæc autem cum natura ſiant, ſecundum rationem facta ſunt, quandoquidem ex Themiftij & Auerrois ſententia, natura dirigitur ab intelligentia non errante, non ergo & in homine hoc eſt contra rationem

Ad tertium, cum inferebatur aut Deum non eſſe vniuerſorum gubernatorem, aut iniquum; huic dicitur neutrum ſequi, diciturque nullum malum eſſe eſſentialiter impunitum, neque bonum eſſentialiter irremuneratum eſſe: Pro quo ſciendum eſt, quod præmium & pœna duplex eſt, quoddam eſſentiale & inſeparabile, quoddam vero accidentale & ſeparabile; præmium eſſentiale virtutis eſt ipſamet virtus quæ hominem felicem facit, nihil enim maius natura humana habere poteſt ipſa virtute, quandoquidem ipſa ſola hominem ſecurum facit & remotum ab omni perturbatione; omnia namque in ſtudioſo conſonant, nihil timens, nihil ſperans, ſed in proſperis & aduerſis vniſormiter ſe habens, ſicut dicitur in fine 1. Ethic & Platone in Critone dixit, viro bono neque viuo neque defuncto poteſt aliquod malum contingere: Ad oppoſitum modo de vitio, pœna namque vitioſi eſt ipſum vitium, quo nihil miſerius, nihil infelicius eſſe poteſt

poteſt; quod autem peruerſa ſit vita vitioſi, & maxime fugienda manifeſtat Ariſtoteles 7. ethic: vbi oſtendit quod vitioſo omnia diſſonant, nemini fidus, neque vigilans, neque dormiens quieſcit, diris corporis & animi cruciatibus anguſtiatur vita infeli- ciſſima, adeo quod nullus ſapiens quantuncunque egenus, corpore infirmus, à bonis fortunæ deſtitutus eligeret vitam tyranni, vel alicuius potentis vitioſi, malletque ſapiens in ſua diſpoſitione permanere; itaque omnis virtuoſus virtute ſua & felicitate præmiatur: Quare Ariſtoteles 30. particula problematum problemate 10. quo quærit cur in certaminibus apponuntur præmia, at non in virtutibus & ſcientiis: Dicit hoc ideo contingere, quoniam virtus ipſa eſt ſibi præmium; nam cum præmium debeat eſſe præſtantius certamine, nihilque prudentia poteſt eſſe præſtantius, ſibi ipſi præmium eſt: At contrarium de vitio contingit, ideo nullus vitioſus impunitus relinquitur, quandoquidem vitium ipſum ſibi vitioſo ſit pœna, præmium autem vel pœna accidentales ſunt quæ ſeparari poſſunt, vt aurum vel damna qualiacunque ſint, & ſic non omne bonum remuneratum eſt, & omne malum puniunt, neque hoc inconuenit, cum accidentalia ſunt: Scire tamen oportet hic duo: primum quod accidentale præmium longe minus eſt pœna eſſentiali, pœna namque accidentalis eſt

pœna damni, essentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longè minor est pœna essentiali, pœna namque accidentalis est pœna damni, essentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longè deterior est pœna damni: quare nihil refert si quandoque essentialiter relinquitur dummodo essentialiter remaneat: Secundo adhuc sciendum & quod quando bonum accidentaliter præmiatur bonum essentialiter videtur diminui, neque remanet in sua perfectione, exempli causa aliquis virtuose operatur sine spe præmij, alter vero cū spe præmij, actus secundus non ita virtuosus habetur sicut primus quare magis essentialiter præmiatur eo qui non accidentaliter præmiatur: eodem quoque modo qui vitiose operatur, & accidentaliter punitur, minus videtur puniri eo qui accidentaliter non punitur: nam pœna culpæ maior & deterior est pœna damni, & cum pœna damni adiungitur culpæ diminuit culpam: quare non punitur accidentaliter, magis punitur essentialiter eo qui accidentaliter punitur: restatur etiā super hoc quod scribit Laërtius de Aristotele, cum enim interrogaretur Aristoteles quid ex Philosophia acquisivisset, respondit, quod vos spe præmiorum facitis, & timore pœnæ fugitis ego ex amore & nobilitate virtutis facio & ex vitij vituperio fugio; cur autem aliqui

præmiantur, vel puniantur accidentaliter, aliqui vero non, non est præsentis propositi. Ad quartum, in quo dicebatur quod ferre totum uniuersum esset deceptum, cum omnes leges ponant animam immortalem esse: Ad quod dicitur quod si totum nihil sit quàm suæ partes, veluti multi existimant, cum nullus sit homo qui non decipiat, ut dicit Plato in de Republica, non est peccatum illud concedere, imo necesse est concedere, aut quod totus mundus decipitur, aut saltem maior pars: supposito quod sint tantum tres leges, scilicet Christi, Moysis, & Mahumethi: Aut igitur omnes sunt falsæ, & sic totus mundus est deceptus, aut saltem duæ earum, & sic maior pars est decepta: verum tamen scire oportet, quod ut dicunt Plato & Aristoteles, politicus est medicus animorum, propositumque politici est facere hominem magis studiosum quàm scientem: modo secundum diversitatem hominum diversis ingeniis incedendum est ad hunc finem consequendum: Aliqui enim sunt homines ingenui, & bene institutæ naturæ, adeo quod ad virtutem inducuntur ex sola virtutis nobilitate; & a vitio retrahuntur ex solareius foeditate, & hi optime dispositi sunt, licet per pauci sunt: Aliqui vero sunt minus bene dispositi, & hi præter nobilitatem virtutis, & foeditatem vitij, ex premiis, laudibus, & honoribus, ex pœnis, vitupe-

riis, & infamia studiosa operantur, & vitia fugiunt, & hi in secundo gradu sunt: Aliqui vero propter spem alicuius boni, & timorem poenae corporalis studiosi efficiuntur: quare vitalem virtutem consequantur statuunt politici vel aurum, vel dignitatem, vel aliquid tale; vt vitia vero fugiant, statuunt vel in pecunia, vel in honore, vel in corpore, seu mutilando membrum, seu occidendo puniri; quidam vero ex ferocitate & perversitate naturae nullo horum movernentur, vt quotidiana docet experientia; ideo posuerunt virtuosos in alia vita praemia aeterna, vitiosis vero aeterna damna quae maximè terrent, maiorque pars hominum si bonum operatur, magis ex metu aeterni damni quam spe aeterni boni operatur bonum, cum damna sint magis nobis cognita quam illa bona aeterna, & quoniam hoc ultimum ingenium omnibus hominibus potest prodesse cuiuscunque gradus sint, respiciens legislator pronitatem viarum ad malum, intendens communi bono, sanxit animam esse immortalem, non curans de veritate, sed tantum de probitate, vt inducat homines ad virtutem; neque accusandus est politicus, sicut namque medicus multa fingit, vt aegro sanitatem restituat; sic Politicus Apologos format, vt ciues reedificet; verum in his Apologis, vt dicit Auerroes in prologo 3. Phys. proprie neque est veritas, neque falsitas: sic etiam nutri-

ces inducunt alumnos suos ad ea quae pueris prodesse cognoscunt, quod si vir sanus esset, vel compos mentis, talibus figmentis neque medicus neque nutritor indigerent; quapropter si omnes homines essent in illo primo gradu enumerato, stante etiam animarum mortalitate studiosi fierent, sed quasi nulli sunt illius dispositionis; quare aliis ingenis incedere necesse fuit, neque hoc inconuenit, cum humana natura ferè tota sit immersa materiae; parumque intellectus participet: vnde magis distat homo ab intelligentiis, quam aeger à sano, puer à viro, insipiens à sapiente, non itaque mirum est si talibus vratur politicus.

In quinto autem principali duo tangebantur: vnum de his quae visa sunt in sepulchris, alterum verò de somniis: Ad horum igitur primum dicitur primò quod multa inter historias connumerantur quae tamen merae fabulae sunt: Dicitur secundo quod in locis sepulchrorum, vt in pluribus, aer est valde crassus, tum ex euaporatione cadaverum, tum ex frigiditate lapidum, ex multisque aliis, quae aeris spissitudinem inducunt: verum vt 3. meteor. cap. de fride dicitur, talis aer facilliter recipit idola rerum circumstantium, sicut speculum recipit figuras: quare visa in aëre sic disposito à rebus hominibus existimantur esse res quae ibi videntur, sicut pueri aspicientes in speculo vel in aqua, credunt ea quae in eis vi-

dentur vere esse ibi. Refert namque Aristoteles de quodam debilis visus aspiciente in nocte suam umbram, ipsum existimasse esse virum insequentem ipsum; quo fit ut rudes homines propter tale accidens existiment illa esse animas defunctorum: Adiuuat etiam ad hæc imaginatio & vniuersalis fama: quare ut refert Aristoteles in secundo, capite de somno & vigilia, multa ab existantibus in timore & aliis passionibus, est quod vigilent, existimantur videri quæ tamen non sunt, sicut contingit egrotantibus: Tertio dicitur hoc multoties contingere propter illusiones & dolos malorum Sacerdotum, ut legitur Danielis ultimo de Idolo Bel: multi enim Sacerdotes & Templorum custodes quatuor virtutes Cardinalis commutauerunt in ambitionem, auaritiam, gulam, & luxuriam, & ad hæc vitia omnia mala consequuntur, quare ut optatis perfruantur, his fraudibus & fictionibus vtuntur, sicut tempestate nostra aliquando contigisse scimus: Quarto dicitur quod cum multæ Græcorum & Romanorum historiarum mirabilia referant, in ortu namque & occasu virorum memoria dignorum portenta apparuisse certissimum est. Suetonius enim Tranquillus in libro de duodecim Cæsaribus magna signa & peranes, & Deorum responsa, & multa alia narrat; non minus Plutarchus in libro de vitis illustrium virorum: Virgilius quoque noster in sine 1. Georgi hæc cecinit.

Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obscænicæ canes, importunæque volucres,
Signa dabant, quoties cyclopem effugerat,
In agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus
Ætiam,
Flammarumque globos, liquefactæque voluere saxa,
Armorum sonitum toto Germania celo
Audijt insolitis tremuerunt moribus Alpes,
Vox quoque per lucos vulgè exaudita silentes
Ingens, & simulachra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudesque locuta
Infandum sistunt amnes, terræque dehiscunt,
Et mæstum illachrymat templis æbur, aræque sudant.

Non minus multa Lucanus commemorat, Machabæorum quoque secundo cap. sic scribitur: Eodem tempore Antiochus secundam professionem parauit in Ægyptum, contigit autem per vniuersalem Hierosolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aera equites discurrentes, auratas stolas habentes, & hastas quasi cohortes armatas, & cursus equorum per ordinem digestos, & congressiones fieri comminus, & scutorum motus, & galeatorum multitudinem gladijs districtis, & telorum iactus, & aureo-

rum morum splendorem, omneisque generis loricarum: quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti, quare priores responsiones plene euacuare non videntur, talia autem negare videtur esse magnæ pertinaciæ, & impudentiæ, quapropter aliter dicendum est: Concesso igitur quod non sint fictiones, aut illusiones, aut nostræ imaginationes, dicendum est quod Christiani, & quasi vniuersaliter omnes leges, & Plato, & Auicenna, & multi alij, ponunt hæc fieri vel à Deo, vel per suos ministros, quos Angelos appellamus, si boni sint, si mali dæmones; verum est quòd aliqua differentia est inter eos de qua nunc non est cura, isti que simpliciter concedunt animam humanam esse immortalem, & multiplicatam vt satis notum est, verum hoc manifeste repugnat dictis Aristotelis, cum nulla sit immaterialis substantia quæ orbem non moueat: namque 12. metaph. secundum numerum orbium ponit numerum intelligentiarum, neque est aliquis effectus hic inferior qui non reducatur secundum eum in primum motum, vt patet 8. phys. & 1. meteor. Amplius quia euidenti ratione naturali hoc videre meo monstrari non potest: quare non stabimus infra limites naturales, quod tamen polliciti sumus à principio; ideo Alexander Aphrodisæus, vt refert D.

Thomas in quæstione disputata de miraculis art. 3. & 10. in corpore quæstionis dixit hæc prouenire à substantijs separatis mediantibus corporibus cælestibus, secundum virtutes stellarum, secundum coniunctiones & oppositiones earum: & verè si istis effectus conceduntur secundum Peripateticos, aliter dici non potest, cum mundus totus hic inferior illi superiori sit contiguus, vt inde omnis virtus gubernetur, sicut dicitur in principio meteororum: illud quoque non irrationaliter videtur dictum; Etenim Alexander tenet Deum & intelligentias habere prouidentiam de istis inferioribus, quemadmodum ex eius sententia notat D. Thomas in expositione 56. tex. 2. de cælo: Et hoc expressè Alexander ipse confiteretur in libro de fato, quare pro temporum & locorum conditionibus istis inferioribus prouidet, & de regibus, & Prophetis, atque de alijs euentibus: Quod igitur talia apparuerunt aliquando, vt dictum est libro Machabæorum, designabat bella futura sicut exitus denotauit, licet fortassis & illa enitari secundum Alexandrum poterant, cum ponat in libro de fato voluntatem liberam: neque mirandum est si talia à corporibus cælestibus figurari possunt, cum animata sint nobilissima anima, quæque omnia inferiora generent & gubernent: Confi-

mile dicatur de his quæ Tiberius Lilius, Suetonius, Virgilius, Plutarchus, & Lucanus referunt: Nam si præcedunt signa veris, ætatis, & aliorum temporum, ut manifestum est, quanto magis illæ intelligentiæ debent esse sollicitæ de natura humana: quod quidem clarissimum est videre, non enim memini me legisse vitam alicuius viri in quacunque re, nisi in ortu & occasu multa præcesserint, imò in multis suis actibus: quodque Platonicum genium siue dæmonem familiarem appellant, apud Peripateticos est eius genitura, quia talis natus est cum tali constellatione, ille verò cum alia, si sine illa multiplicatione dæmonum & geniorum saluare possumus superuacuum videtur illa ponere: cum hoc quod illa etiam rationi non consonant corpora ergo cœlestia secundum suas virtutes hæc miranda producant pro mortalium utilitate, & maxime hominum, cum Divinitatis humana natura sit particeps, refert enim Aristoteles 3. de hist. cap. 26. quod in Lemno insula ex caprimammis quas geminas iuxta genitale gerebat tantum lactis emulxerunt ut colostrum inde conficerent, cumque dominus pecoris oraculum consulere, responsum habuisse amplius incrementum peculii futurum, quod sic fore compertum est: Si itaque de pecoribus portenta dant, quanto magis de ho-

minibus; verum D. Thomas pluribus subtilibus rationibus hanc opinionem impugnat; Primo quia hæc inordinatæ sunt, quæ verò à natura sunt 2. & 8. phys. ordinate sunt: Secundò quia aliqui sunt effectus in huiusmodi apparitionibus, qui non possunt reduci in corpus cœlestē, ut locutiones & præsertim futurorum, cum ista non possint fieri nisi ab habente intellectum, talia autem multoties sunt inanimata, aut intellectu carentia, ut quod bestia loquatur, vel in aere voces humanæ sentiantur, vel aliquid tale: Tertiò quia quædam sunt quæ virtute corporum cœlestium fieri non possunt, ut quod virgæ in serpentes vertantur, quare nulla videtur responsio: verum mihi hæc conclusionem probare non videntur: Ad primum namque dicitur quod imò talia ordinatæ sunt, & quoad tempora, & quoad loca, & per causas determinatas, quia multi Astrologi sciunt ista prædicere: Et de prodigijs futuris, de statuum mutationibus, & in locis determinatis, sicut visum est multoties, quod autem nobis videantur indeterminata, hoc ex nostra ignorantia provenit: De secundo tam D. Thoma magnificato nolo dicere quod miror, sed quod ego non rectè intelligo, huiusmodi enim effectus & locutiones secundum ipsum sunt ab intelligentijs quandoque bonis, quandoque malis, &

permissione diuina quandoque ab animabus humanis iam à corpore separatis: verum omnia talia non sunt tunc formæ illorum corporum siue animatorum quæ sentiuntur sic loqui, sunt ergo tantum motores, quare igitur intelligentiæ mouentes corpora cœlestia hoc facere non possunt; cum suis instrumentis, quæ tot ac tanta, faciunt psittacos, picas, coruos, merulas, &c. loqui: non video cur tam aperte ipse hæc negat, præsertim quoniã secundum ipsum quæst. 51. primæ part. summæ ponit Angelum siue alium sonum facere per corpus aëreum condensatum & figuratum: modo corpora cœlestia per suas virtutes & coniunctiones stellarum hæc & multo maiora faciunt, quia & animalia faciunt, & stupenda, vt patet in lapidibus & herbis, quare & hæc; & confirmatur quoniam Conciliator in expositione 26. problematis vndecimæ particulæ problema est, cur aliqui cum statim nascuntur locuntur dicit, Haly Eberangel de natiuitatibus hæc scribit, rex noster vocauit nos, eo quod vna ex mulieribus suis peperit filium, & fuit ascendens 8. graduum libræ, terminus Mercurij. & in ipso fuerunt Iupiter, Venus, Mars, & Mercurius, & conuenit illic vna societas Astrologorum, quorum quilibet dixit suam opinionem, & ego tacui, tunc rex dixit mihi quid habes: cur non loqueris?

Cui respondi, date mihi terminum trium dierum; quia si filius vester transierit tertium diem erit de eo miraculum magnum, & cum natus compleuit 24. horas incœpit loqui, & facere signa cum manu, & rex multum expauescit, vnde ego dixi, possibile est quod dicat aliquam Prophetiam, & aliquod miraculum, & tunc cum rege fuimus ad puerum, & dixit puer; Ego sum natus infortunatus, & natus sum ad indicandam amissionem regni Agedeir, & destructionem gentis Almanni, hic statim cecidit & mortuus est, & compertum est vt dixit; modò iste puer vel locutus est per spiritum, vel ex se: non primum quia Haly per Astrologiam nesciuiſſet prædicere quæ dixit: Ergo ex se idest ab intrinseco, & non per cognitionem quam habuit ab aliquo homine: Ergo ex virtute intelligentiarum, & corporum cœlestium, quare & in alijs sic potest contingere: Quod si dicatur, omnis doctrina vel disciplina fit ex præexistente cognitione, huic dicitur quod ista non est doctrina, vel disciplina, neque cognitio propriè: Cuius signum esse potest, quod isti vates cum sunt extra furorem nihil recordantur, imò negant se illa dixisse, sed ab impetu cœlesti mouentur, quare Plato in Menone, & in plerisque alijs locis dicit, vates quamplurima vera nuntiant, nihil tamen eorum quæ lo-

quantur intelligunt, & lib. 30. problematum problemate 1. Sibilla, & Bacchæ, & omnes qui diuino spiraculo intligari creduntur, impetu inducuntur: Conciliatorque ibi in expositione dicit: Ego audiui à fideli medico quod mulier quædam illiterata, dum esset melancholica Latium loquebatur congruum, qua sanate euauit, quod esse non videtur nisi ex dispositione corporis cum motu altorum: Ad tertium vero dicitur quod Peripatetici dicerent illas esse illusiones, sicut multi faciunt per alterationem aut medii, aut oculi, aut si fuit verum, non sumus in terminis, quia secludimus miracula: Quod autem ulterius adiungebatur de somniis, nos illa maiora concedimus, Auerroës enim qui non ponit animas multiplicari in capite de diuinatione somniorum illud abundè concedit, & Galenus qui animam putauit mortalem, imò multa in medicina habita sunt per somnia, verum hæc non arguunt animam immortalem simpliciter, sed Deos curare inferiora: quare & per signa in vigilia, & per somnia multa docent & prouident rebus humanis, sicut abundè ibi dicit Auerroës, quod autem dicitur de illis Arcadibus non est mirum, cum Plato 5. de repub. dicat, delinquentium in peregrinos Deus est ultor: quod autem de Pamphilo adducitur, ille Apologus est ad retrahendum ciues: Cur autem autem ali-

qui relinquuntur impuniti vel remunerati, aliqui verò è contrario, non est præsentis considerationis, & multa pulchra & difficilia ibi tangit Commentator, quæ non sunt pro nostra intentione. Ad sextum verò de Dæmoniacis potest per hæc quæ dicta sunt responsio patere: Nam omnes tales, aut attrabili vexantur, aut extasi patiuntur, aut morti proximi, alienique ab humanis cogitationibus: quod sit vt quasi inanimati & irrationabiles fiât, propter quod motus cœlestes recipere possunt, magisque aguntur & ducuntur ab impetu lymphatico, quàm agant vel ducant: Cuius euidentissimum signum est, quoniam vt dicit Plato, & Aristoteles consentit, non intelligunt quæ dicunt: verum veluti bestiarum ab alio mouentur, vnde in proverbio est pueros & stultos prophetisare, ac sapiētes & sui compotes ab huiusmodi alienos esse, neque de hoc aliquis mirari debet, quandoquidem Aristoteles 9. de hist. cap. 31. sic scribit tempore quo apud Pharsala hospites Mediæ perierat, corui locis Athenarum Peloponensisque defuerant, quasi sensum haberent aliquem quo inter se rerum euenta significarent & mouerentur, si enim corui Italia futura ex cœlo senserunt, cur non & homines parum à coruis distantes, cum minimè habeant de intellectu: consideret igitur sic obliiciens bestias à quibus & augures su-

munt sua præsagia: quod verò augurandi ars non sit penitus vana, Græcorum & Romanorum declarant historiæ: instituitque Plato lib. de legibus, in ciuitate rectè ordinata augurandi artem non esse prætermittendam: Aristoteles quoque 1. de hist. cap. 16 & 9. eiusdem cap. 1. nonnulla commemorat de arte augurandi: Quod si aues, multa que ratione carentia indicare possunt ex cælestium impressione, cur non & homines illis similes: quod etiam firmatur, quoniam aliter Astrologi tam certè iudicare non possent, sicuti visum est nisi virtutes cælestes in hæc inferiora imprimerent: quod si aliquando mentiri videntur, hoc est quoniam vel imperiti sunt, vel non rectè genituram acceperunt, vel ex libero arbitrio dominante cælestibus illud contingit.

Ad septimum verò dicitur quod minimè Aristoteles sensit animam post mortem remanere, verum oppositum: & ad illud 1. Ethic. satis patet cum dicat neque prodesse, neque nocere eis: cum nihil sint, sed tantum existimationi quæ de eis habetur, quale esse Homerus in mente habet, tale esse enim & mortui habent: Ad illud 2. œconom. dicitur quod vel à Diis mulieres illæ merita sunt in vita, non enim ibi dicitur post mortem vel si post mortem intelligitur hoc quantum ad existimationem quæ

habetur de eis, vel vt inducat alias mulieres ad consimilia opera.

Ad octauum vero & vltimum in quo dicebatur viros impuros, & flagitiosos, suorumque scelerum conscios, asserere animas mortales, & sanctos iustos mortales: Ad hoc dicitur quod neque vniuersaliter viri impuri ponunt mortalitatem, neque vniuersaliter temperati immortalitatem: Nam manifestè videmus multos prauos homines credere, verum ex passionibus seduci, multos etiam viros sanctos & iustos scimus mortalitatem animarum posuisse; Plato namque 1. de repub. dicit Simonidem Poëtam virum diuinum & optimum fuisse, qui tamen eam mortalem asseuerat: Homerus quoque vt Aristoteles 2. de anima refert, existimauit sensum ab intellectu non differre: quæ autem fuerit Homeri dignitas quis ignorat? Hippoc. quoque & Galen. viri doctissimi & optimi huius perhibentur opinionis; Alexander Aphrodisæus, magnus Alfarabius, Abubacher, Auempace, ex nostratibus quoque Plinius Secundus, Seneca, innumerique alij hoc sensere; Seneca namque lib. 7. Epistolarum ad Lucilium epist. 54. quæ incipit, longum mihi comitatum dederat mala valetudo, manifestusque inde de consolatione ad Matiriam affirmat ipsam esse mortalem: multosque alios studiosos & viros doctissimos commemorat

eiusdem opinionis fuisse; Et hoc ideo quoniam solam virtutem existimauerunt esse felicitatem, vitiumm erō miseriam; ceteraque alia bona neglexerunt, nisi quantum viri de seruiunt, quaque virtuti obstant à seipsis eiecerunt; existimandumque est multos viros sensisse animam mortalem, qui tamen scripserunt ipsam esse immortalem; sed hoc fecisse ex pronitate virorum ad malum, qui parum, aut nihil habent de intellectu, bonaque animi non cognoscentes, nec amantes, tantum corporalibus incumbunt. Quare huiusmodi ingenii necesse est eos sanare, sicut & medicus ad ægrum, & nutrix ad puerum ratione carentem se habent; per hæc (ut putato) & alia solui possunt: nam quod communiter dicitur, si anima est mortalis, homo deberet totum se tradere voluptatibus corporalibus, omnia mala committere ad sui utilitatem, vanumque esset Deum colere, diuina honorare, preces ad Deum fundere, sacrificia facere, ceteraque huius generis, satis responso patet per ea quæ dicta sunt; nam cum naturaliter felicitas appetatur, & miseria fugiatur, & per dicta felicitas consistat in actu virtuoso, miseria vero in actu vitioso, cum ex tota mente Deum colere, diuina honorare, fundere ad Deum preces, sacrificare, sint actus maxime virtuosus, ideo debemus totis viribus inniti ad acquisitionem isto-

rum; è contrā verò furta, rapinæ, homicidia sunt vitia quæ faciunt transire hominem in bestiam, ideo ab iis abstinere debemus, & animaduertas quod studiosè operans, & non expectans præmium aliud à virtute, longè virtuosius & magis ingenue videtur operari quàm ille qui ultra virtutem præmium aliquod expectat, qui que fugit vitium ob turpitudinem vitij, non ob formidinem peccati debita pro vitio magis laudandus videtur, quàm qui vitiat vitium propter timorem peccati, iuxta illud, oderunt peccare boni virtutis amore, oderunt peccare mali formidine peccati: Quare perfectius asserentes animam mortalem melius videntur saluare rationem virtutis quàm asserentes ipsam immortalem, spes namque præmij, & peccati timor, videntur seruitutem quandam importare, quæ rationi virtutis contrariatur.

Pro complemento huius opinionis sciendum est, quod quemadmodum docet Aristoteles in libris de gener. anim. natura gradatim procedit & ordinatè, ita quod non coniungit immediatè extremum extremum, sed extremum medio, videmus, enim inter herbas & arbores mediare virgulta, inter vegetabilia & animalia esse animata immobilia, ut ostrea, & cetera eius generis, & sic ulterius ascendendo, quod & beatus Dionysius cap. 7.

de diuinis nominibus insinuat cum dicit quod diuina sapientia coniungit fines superiorum principiis inferiorum, homo autem ut dictum est perfectissimum est animalium, quare cum inter materialia anima humana primum obtineat locum, coniungetur ergo cum immaterialibus mediaque est inter materialia & immaterialia, medium verò comparatum extremis dicitur alterum extremorum, quare immaterialibus comparata potest dici materialis, & respectu materialium immaterialis, neque tantum istas denominationes meretur, verum & de proprietatibus extremorum participat; nam viride comparatum albo non solum dicitur nigrum, verum & congregat visum sicut & nigrum, licet non tam intense, quare & anima humana habet de proprietatibus intelligentiarum, & habet de proprietatibus omnium materialium, quo fit ut quando exercet opera cum quibus conuenit cum intelligentiis, dicatur diuina & transmutari in Deo, quando verò exercet opera bestiarum dicitur transmutari in bestias, nam ex malitia dicitur serpens vel vulpes, ex crudelitate tigris &c. nihil enim est in mundo quod ex aliqua proprietate non possit conuenire ipsi homini: quapropter non immerito homo dictus est Microcosmus seu parvus mundus: grande igitur miraculum quidam dixerunt esse hominem, cum totus mundus sit, & in vnam

quamque naturam vertibilis, cum sibi data est potestas sequi quamcunque proprietatem rerum maluerit: Recte igitur apologisauerunt Antiqui cum dixerunt aliquos homines esse factos Deos, aliquos leones, aliquos lupos, aliquos aquilas, aliquos pisces, aliquos plantas, aliquos saxa &c. cum aliqui homines insecuti sunt intellectum, aliqui sensum, aliqui vires vegetatiuæ &c. Quicumque ergo præponunt voluptates corporales virtutibus moralibus, siue intellectiuis, magis faciunt bestiam quam Deum, qui diuitias magis aurum, quare illi bestia, isti infelati appellandi sunt non igitur existere anima mortali virtutes sunt spernendæ & voluptates prosequendæ; nisi malit aliquis esse bestia quam homo, & infensatus quam sensatus seu cognoscens: Scire tamē oportet quod quantumcunque homo sic de materiali & immateriali participet, tamen proprie dicitur immateriali participare, quia multum deficit ab immaterialitate, sed non proprie dicitur brutis & vegetabilibus participare, verum ea continere, nam infra immaterialia est & supra materialia quapropter non potest ad perfectionem immaterialium deuenire, unde neque dii appellati sunt, sed diui vel diuini; verum nedum potest æquare se homo bestia, imò bestiam superare, nam quidam homines longe crudeliores quamcunque bestia existunt, dicente Aristotele 7. ethic. malus homo decies millies pe-

ior est bestia, & sicut dictum est de crudelitate, ita dicatur de reliquis vitijs: Cum itaque tam secundum sit vitium, tam iniqua sit hominis vitiosa vita, è contra verò de virtute, quis igitur existentē etiam anima mortali magis eligeret vitium quàm virtutem, nisi mallet esse bestia seu deterius bestia quàm homo, quare &c.

In quo ponitur ultima conclusio in hac materia, que sententia mea videtur indubie sustinenda.

CAPVT XV.

His itaque sic se habentibus, mihi (salua saniori sententia) in hac materia dicendum videtur, quòd quæstio de immortalitate animæ est neutrum problema, sicut etiam de mundi æternitate: mihi namque videtur quòd nullæ rationes naturales adduci possunt cogentes animam esse immortalem, minùsque probantes animam esse mortalem, sicut quàmplures Doctores tenentes eam immortalem declarant; Quare nolui ponere responsiones ad alteram partem, cum alij ponant. Et præcipue D. Thomas, luculenter, copiose & grauitur; quapropter dicemus sicut Plato

1. de Legibus certificare de aliquo cum multi ambigunt solius est Dei, cum itaque tam illustres viri inter se ambigant, nisi per Deum hoc certificari posse existimo: non videretur autem esse decens, neque expediens hominem tali certitudine carere, si enim in hoc ambigeret incertas & sine fine aliquo actiones haberet, quandoquidem sine ignoto, & quæ ad ipsum finem sunt, ignota esse necesse est, vnde si anima est immortalis, terrena despicienda sunt, & æterna prosequenda: At si mortalis existat, contrarius modus prosequendus est, quod si alia ab homine suos fines determinatos habent, quantò magis homo ipse, cum homo perfectissimus mortalium sit, solusque ut Plato in de Republica dicit, Deum colat, & iusticiam, quapropter dico quod ante donum vel aduentum gratiæ, multifariam per Prophetas, & bona supernaturalia hanc quæstionem Deus terminauit, ut manifestè per vetus Testamentum est videre, nouissime autem per Filium, quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & sæcula eam quæstionem dilucidauit sicut scribit Apostolus epist. ad Hebræos: Quod autem ille sit vere Dei Filius, verus Deus, & verus homo, apertissime & sine dubio lumen Christiani nominis D. Thomas in primo contra Gentiles cap. 6. declarat, quæ Ioannes Scotus omnium sententia mea subtilissimus, virque in pri-

mis & Religiosissimus ad numerum octo-
narium redigens enumerat in prologo li-
bris sententiarum, etenim tam aperte illa octo
illud declarant, vt nisi mente priuatus aut
pertinax negare posset: Cum igitur ille
verus sit Deus ipse solus vere est lux per
quam omnia videntur, vt Ioannis 1. ipse-
que etiam solus est veritas per quam cæ-
tera vera sunt, vt Ioannis 14. ego sum via,
veritas, & vita, verum cum ipse manifesta-
uerit verbo, & opere animam esse immor-
talem, verbo quidem cum malis minatur
ignem æternum, bonis vero vitam æternam
promittit, dicit enim Venite benedicti Pa-
tris mei &c. & subsequitur, ite maledi-
cti in ignem æternum &c, opere vero cum
tertia die resurrexit: verum quanto lux
distat à lucido, & veritas à vero, & quanto
causa infinita est potior effectu finito, tanto
efficacius hoc demonstrat immortalitatem
animæ, quare si quæ rationes probare vi-
dentur mortalitatem animæ, sunt falsæ &
apparentes, cum prima lux, & prima veri-
tas ostendant oppositum, si quæ vero vi-
dentur probare eius immortalitatem, veræ
quidem sunt & lucidæ, sed non lux & veri-
tas, quare hæc sola via inconcussa & sta-
bilis est, cæteræ vero sunt fluctuantes: Præ-
terea omnis ars debet per propria & conue-
nientia arti procedere, aliter peccat & inarti-
ficiose procedit vt r. post & ethic dicit Ari-
stoteles: sed animam esse immortalem est
articalus

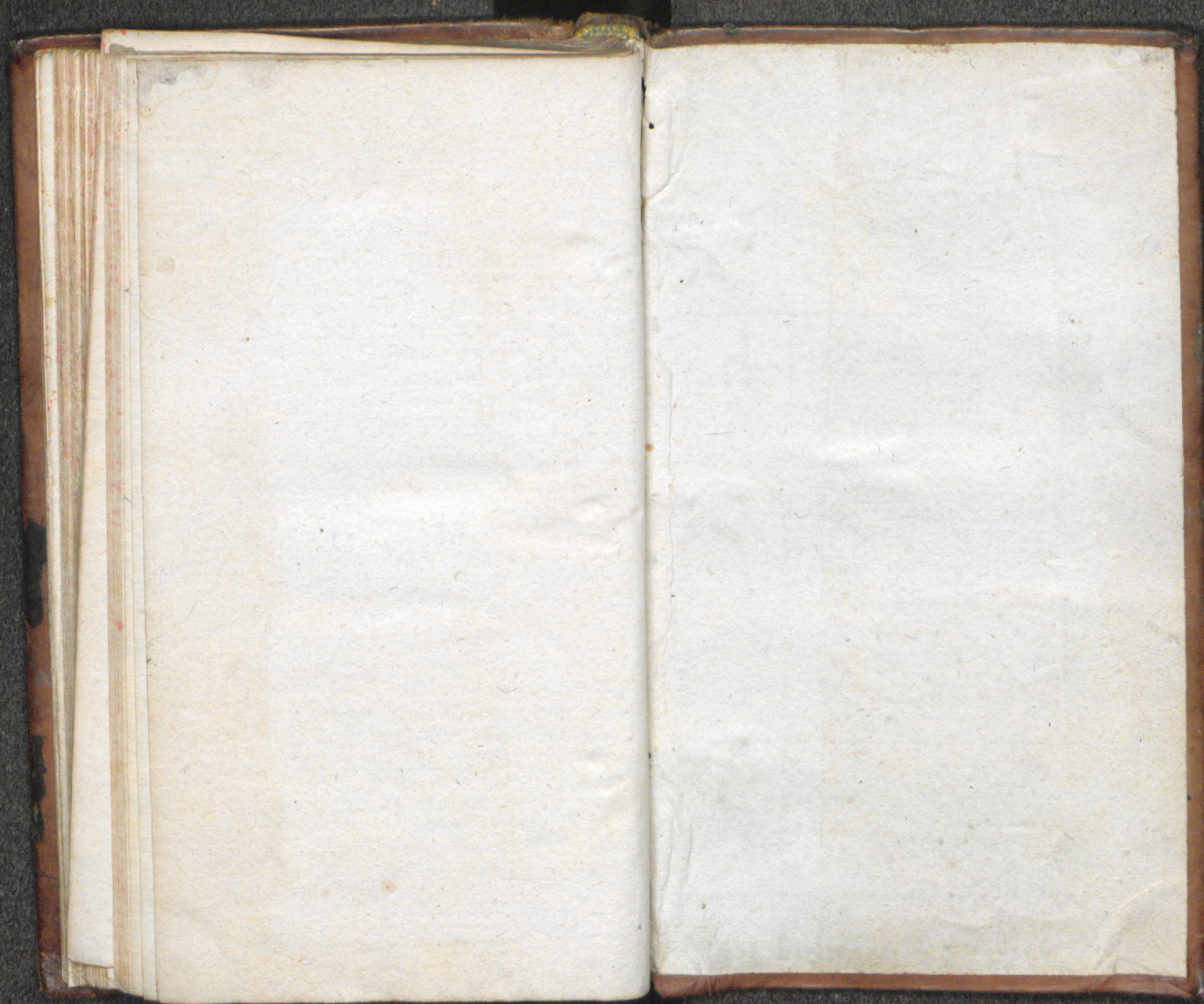
articulus fidei, vt patet per symbolum Apo-
stolorum & Athanasij: Ergo probari de-
bet per propria fidei, medium autem
quo innititur fides est reuelatio, & scriptu-
ra Canonica: tantum verè & proprie per
hæc habet probari: Cæteræ vero rationes
sunt extraneæ, innitunturque medio non
probante quod intenditur: non igitur mi-
rum est si philosophi inter se discordant de
immortalitate animæ, cum argumentis
extraneis conclusioni, & fallacibus inni-
tantur: At omnes Christicolæ concordēs
cum per propria & infallibilia procedunt,
cum hæc non possint esse nisi secundum
vnum modum: Amplius qui infirmus est
sanitatem procurat, nemo autem sibi ipsi
sit medicus, quoniam & 3. polit. dicitur,
in proprijs nemo recte iudicat, cum in
passionibus sit, quærat igitur aliam, bonus
autem debet esse peritus in arte, & bono-
rum meorum, quoniam neque primum si-
ne secundo neque secundum sine primo
sufficiunt: sed (vt inquit Plato) veluti
distemperantia in humoribus est egritudo,
corporis, sic ignorantia est animi egritudo,
ignorans igitur an anima sit mortalis
neque, scientem & bonum quærat: duo
autem genera hominum proficiuntur hoc
scire, scilicet infideles, & Christicolæ.
multi verò infidelium viri doctissimi exi-
titerunt, at omnes fere maculatæ vitæ, vt
alia taceam saltem inanis gloriæ, solumque

naturalia quæ obsecram & infirmam cognitionem faciunt intellexerunt : At multo Christianiorum nescio non minus illis in naturalibus cognoscere, ut Paulus, Dionysius, Basilus, Athanasius, Origenes, duo Gregorij Nazianzenus & Nyssenus, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius &c. præterquam quod naturalium cognitionem, diuinorum etiam habuerunt, quæ ut ait Hieronymus, hoc doctus Plato nesciuit, hoc eloquens Demosthenes: verum quis nisi insanus magis crederet infidelibus sic dispositis, quam Christianis tam bene dotatis; mihi quæ illud firmam fidem facit, quod Augustinus mea sententia nulli in doctrina secundus, etenim minorem Platone & Aristotele non existimo, Christiani nominis primo inimicus, tam integerrimæ vitæ factus, in fine de ciuitate Dei scribit tot se occultata fide vidisse miracula, quæ intemeratam, inuiolabilem & firmissimam fidem ostendunt, Greg. quoque Papa cuius in doctrina & sanctitate conferendus, tot & tanta in Dialogis adducit ut omnis prorsus ambiguitas remoueat, quare indubie ipsam immortalem esse asserendum est: veram non ea via incedendum est qua huius sæculi sapientes incesserunt: qui cum sapientes se dixerunt stulti facti sunt, quisquis enim hac via procedet ut existimo semper incertus & vagus fluctuabit, vnde credo quod quantumcum-

que Plato tot ac tanta egregie scripserit de animorum immortalitate, firmitatem tamen non habuisse existimo, quod coniecturo ex fine Apologi, ibi. n. videtur sub dubio relinquere: In Timæo etiam cum de hoc sermonem habiturus esset dixit, satis sibi esse si in re tam difficili verisimilia diceret, quare omnia eius dicta conferendo, mihi videtur magis opinando quam asserendo loqui, conatusque eius est ciues bonos facere non autem doctos: verum ut dicit D. Thomas secunda secundæ art. 3. quæst. 1. cum opinione falsa stat actus moralis: At via fidelium incedentes, stabiles, & inconcussi permanent, quod diuitiarum, honorum, voluptatum, & omnium mundanorum contemptus declarat, & demum corona Martirij quam ardentissime affectabant, affectatamque cum summa voluptate consequebantur.

Hæc itaque sunt quæ mihi in hac materia dicenda videntur: Semper tamen & in hoc, & in alijs subijciendo sedi Apostolicæ quare, &c.

Finis impositus est huic tractatu per me Petrum filium Ionnis Nicolai Pomponatii de Mentua, die 24. mensis Septemb. Anno Christi 1516. Bononiæ Anno 4. Pontificatus Leonis 10. ad laudem indiuiduæ Trinitatis, &c.

R VI

793